

Lovagi Kör és Kardvívó Iskola Egyesület

**Free Scholler
SZAKDOLGOZAT**

**ENSIS BENEDICTUS
- Az Áldott Kard -**

Készítette:

Tarr Bence László
Free Scholler jelölt

2019

ADATLAP

Szakdolgozat készítésének éve		2018-2019
Jelölt neve		Tarr Bence László
Külső konzulens:	Neve:	Tarr Dániel
	Beosztása:	kulturális antropológus
	Munkahelye:	A Tan Kapuja Buddhista Főiskola
	Munkahely címe:	vallásbölcseleti tanszék

Belső konzulens:	Neve:	
	Beosztása:	
	Munkahelye:	
	Munkahely címe:	

Szakdolgozatot ellenőriztem, beadható, nem adható be:

_____

dátum

_____

külső konzulens

_____

mentor

DIPLOMAMUNKA BÍRÁLATI LAP

Szerző (jelölt): Tarr Bence László
A diplomamunka címe: Ensis Benedictus

A bíráló neve, munkahelye, foglalkozása: Szathmári Botond, a Tan Kapuja Buddhista Főiskola, főiskolai tanár, kulturális antropológus

---

1.	Témaválasztás: (max. 5 pont)	adott pontszám	5
2.	A dolgozat szerkezete, stílusa: (max 8 pont)	adott pontszám	7
3.	Szakirodalom feldolgozása: (max. 10 pont)	adott pontszám	9
4.	A téma kidolgozásának színvonala: (max. 20 pont)	adott pontszám	16
5.	A dolgozat gyakorlati vonatkozása: (max. 7 pont)	adott pontszám	5
	Összpontszám:	pontszám	42

A bíráló általános véleménye a dolgozatról:

Tarr Bence László: „*Ensis benedictus*” című szakdolgozata jó stílusban megírt, olvasmányos munka, a témavezetés azonban néha csapongónak tűnik. A dolgozat felépítése, szerkesztése a témának megfelelő. A szerző kimerítően mutatja be a kard nyugati kultúrtörténetét, kiemelt szakrális jelentőségét. Mindezzel prezentálja, hogy kellő jártasságot szerzett a különböző vallási és mitikus hagyományokban.

A felhasznált irodalom igen gazdag, a témának megfelelő. Az irodalomjegyzék rendezett és szabályszerű. Helyesírási hiba is csak elvétve található a dolgozatban, pl. osztékok (11. o.), helyesen oszétok, majorkai (16. o.) helyesen mallorkai, szicilliai (42. o.)¹. A szövegközi hivatkozások száma megfelelő és pontos. Az idegen kifejezések (latin, görög, arab, héber) dolgozatban való átírása nem egységes, ennek módját jó lett volna az elején rögzíteni. A dolgozatban szereplő héber nyelvű szavakat és szövegeket, nem ismerve a nyelvet, nem tudtam ellenőrizni. A görög szavak hol latinos (*spathion*, 51. o.), hol magyaros hangrendben (apo-sztréphó, 43. o.) szerepelnek. A 14. lábjegyzetben (13. o.) Attila kardjára hol a kard hol a szablya kifejezést használja a szerző, a két fegyver nem ugyan az. Semmiképpen sem tartható a következő passzus „legalább is az új szövetség megkötéséig, ami a zsidóság szerint Ábrahámmal, a kereszténység szerint Jézussal köttetik Isten és ember között” (44. o.) a zsidóságnál nincs újszövetség, és az eredeti szövetséget az Úr nem Ábrahámmal, hanem Mózással kötötte. A következő mondat „A kereszténység megjelenése (Kr. u. 1. század) után azonban a zsidó közösségek a görög nyelvű Ószövetséget elvetik – első helyen a fordítási hibák miatt – és a rabbik megalkotják a kanonikus Héber Bibliát.” (45. o.), is finomításra szorul: mivel a héber *kánón*, azaz a *Tanak Xerxész Longimanusz* (i.e. 464-424) korától, ez *Malakiás* próféta kora, már lezárt volt.

A dolgozat érdeme, hogy bebizonyította a kard nem pusztán fegyverként funkcionált az európai kultúrában. Fontos szerepe, hogy az isteni igazságszolgáltatás eszköze, s éppen ezért válhatott a lovagi kultúra fontos jelképévé és avató eszközévé. Összességében nézve, a szerző a maga által kitűzött célokat megvalósította, és egy átfogó képet nyújtott a kard szerepéről a nyugati kultúrában.

Dátum: 2019.05.24.

.....
bíráló

---

¹ A bírálatban jelzett helyesírási hibák, a jelen változatban már mind javításra kerültek.

Tarr Bence László
címerpajzsa

TARTALOM

Bevezető	3
A címerem elemei.....	5
A címerem jelentése	6
A címer személyes jelentése számomra	7
1. A kard, mint az isteni igazságosság egyetemes jelképe	9
1.1. Attila lángoló tüzes kardja	11
2. A kard viselése, mint lovagi erény	16
2.1. A lovagiság fogalma.....	17
2.2. A lovagiság helye a hármis rendben	20
2.3. A lovagi fegyverzet jelképrendszere és kapcsolata a kard igazságosztó szerepéhez.....	22
2.4. A lovaggá avatás szertartásrendjének bemutatása	28
2.5. A karddal való felövezés szimbolikája	30
2.6. A pápai Szent Kardok adományozása	33
3. A „Szent Kard” bibliai eredete.....	37
3.1. Az ősforrás: A Teremtés könyve.....	39
3.1.1. <i>Az isteni kard első tulajdonsága: lángoló.....</i>	<i>42</i>
3.1.2. <i>Az isteni kard második tulajdonsága: fenyegető vagy villogó.....</i>	<i>43</i>
3.1.3. <i>Micsoda vagy Kicsoda tehát az éden kertjét őrző He-reb? .....</i>	<i>44</i>
3.2. A másodlagos ősforrás: A Septuaginta	45
3.2.1. <i>He-reb, mint kard.....</i>	<i>46</i>
3.2.1. <i>Miért nem „kard” a Rhomphaia?.....</i>	<i>47</i>
3.3. A rhomphaia titkos mozdulata	52
3.4. A Lángoló Kard képzetének utóélete.....	55
<i>Kerubból Angyal.....</i>	<i>56</i>
4. Összefoglalás	60
Felhasznált irodalom.....	62

Bevezető

„Uram, ha nem esik nehezedre, könyörgök neked, ismertesd meg velem a lovagi rendet, hiszen úgy tűnik, meg kell azt tanulnom, hisz oly nagy a vágyam ez iránt. Erőm szerint követni fogom azt, ha megtanítod és megmutatod nekem!”²

A korábbi Free Scholler szakdolgozatokat olvasva, sok személyes vallomással találkoztam, amely röviden kitér arra, hogy szerzőjük miért, és hogyan választotta szakdolgozata témáját. Én sem tehetek másként, minthogy bevezetőmben reflektálok arra a folyamatra, ami egy közel 30 éves kutatómunka zezugos és szerteágazó ösvényének summázása. Az a tudásanyag, amit ezalatt a közel három évtized alatt felhalmoztam, minden részletében leírva, bizonyára egy több száz oldalas kötetre rúgna, így nyilvánvaló, hogy egy terjedelmi korlátokkal bíró szakdolgozatban, csak töredéke jelenhet meg a megtett út számos felismeréseinek. Pedig még csak nemrég indultam el. Nem túlzás, mikor azt mondom több, mint 50 kötet fordult meg a kezemben az elmúlt 4 évben, amely a kardvívás történetével, technikáival foglalkozik. Tanulmánykötetek, interpretációk, megannyi kommentáriródalom, és persze a klasszikus vívókódexek fordításai, a Gladiatoria, Lichtenauer, Tallhofer, Fiore, Meyer, Thibault eredeti művei. Mégsem a vívás technikai oldaláról írok, hanem magáról a kardról, és annak a mágikus és vallástörténeti jelentőségéről, amely oly mértékben ágyazódott be az európai köztudatba, hogy attól, mind a mai napig elválaszthatatlan.

Nagyon nehéz egy ilyen dolgozatban elkerülni az eklekticizmust, hiszen sok-sok releváns kultúrtörténeti érdekességgel találkoztam a kutatómunkám során. Így tehát büszkén vállalom, hogy dolgozatom helyenként csapongó, a gondolatmenet ki-kitör medréből, és szerteágazik, mint egy nagy sodrású folyó deltája. Követem ezzel *Sir George James Frazer* kulturális antropológus (a méltán híres *Aranyág* szerzője), *Mircea Eliade* vallástörténész (*A Szent és a Profán* szerzője), vagy éppen Joseph Campbell összehasonlító vallástörténész (az *Ezer Arcú Hős* szerzője) hagyományait, akik polihisztor módjára, ezer oldalról tárgyalják az emberi kultúrhistoria egy-egy elemét. Dolgozatomat mégis 3 nagy önálló fejezetre osztottam: Az első fejezet a kardról, mint az isteni igazságszolgáltatás egyetemes jelképéről értekezik. A második fejezet a kardhasználat és a karddal felövezés helyéről a lovagi kultúrában. A harmadik pedig az isteni „szent kard” eredetének vallástörténeti hátterét mutatja be.

---

² RAMON LULL: Az lovagi rend könyve - Első Könyv. 27.oldal (A fordítás William Caxton: Ordre of Chyvalry or Knyghthode c. XV. századi angol ősnymtatványa nyomán készült. British Library IA.55071. ; Fordította, a bevezetőt, a tanulmányokat és a jegyzeteket írta: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatoll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014

Magát a kutatómunkát, mindig is nagyszerű dolognak tartottam. Egész életemet meghatározta és végig kísérte a tanulás, a folyamatos fejlődés. Az Eötvös Loránd Tudományegyetemen filozófiát, esztétikát, egyiptológiát, sinológiát és tibetológiát hallgattam, majd végül, mint kulturális antropológus végeztem. A Tan Kapuja Buddhista Főiskolán, mint vallásbölcész, a University of Cambridge hallgatójaként pedig, mint angol nyelvész és tanár fejeztem be felsőokú tanulmányaimat. Évtizedek óta foglalkozom jelképkutatással, a vallások, a népek mítoszainak és művészetének szimbólumaival. 2011-ben a Tarandus kiadó gondozásában, önálló esszékötetben jelenhettek meg vallás- és kultúrtörténeti írásaim, *Az Örök Élet Forrása* címmel, melyben először tárgyaltam a Kjú-dó (弓道) és a Ken-dó (剣道) (a japán íj és kard útja) kapcsán, a küzdelem és a harcos útjának filozófiai vonatkozásait.³

1. Kép: A 14 évesen tervezett Ex Libris pecsétem az Excaliburral

Életem első lovagi kardját - egy kortárs díszfegyver készítő kovácsműhely, a toledói Marto cég Excalibur-ját, 18 évesen kaptam szüleimtől születésnapi ajándékba, miután 14 éves koromtól kutattam utána, az 1485-ös angol kiadvány, Sir Thomas Malory írásai alapján.⁴ Fanatikus gyermeki hittel bíztam abban, hogy egy elhagyatott erdei tisztáson egy kőbe szúrva, vagy a Loch Ness-i tó, vagy a Balaton habjaiból kiemelkedő tavi tündér kezében egyszer majd megjelenik, mint az időtlen kiválasztottak egyetemes fegyvere, és kutattam utána kódexekben, szent írásokban, könyvtárakban, míg születésnapi ajándék nem lett belőle.

Bátran és őszintén mesélem el ezt a gyermekkori vágyat, és ennek tükrében mondhatom, hogy közel 30 éve foglalkozom a kard szimbolikájával, és kultúrtörténeti jelentőségével. Megalapozottan állítom, hogy a *kard*, mint jelkép, minden kultúrában messze meghaladja annak pusztán harcászati jelentőségét, amit mi sem bizonyít jobban, hogy a kard, mind a mai napig, a XXI. században is, a lőfegyverek és ballisztikus rakéták korában, olyan központi társadalmi rítusok eszköze, mint a királyválasztás, a tisztavatás, vagy a diplomáciai kapcsolatok megerősítése. A kardnak nemcsak hadviselési jelentősége, de összetett jelképként polgárjogi, és rituális szerepe is van. Egyetlen olyan más fegyver sem létezik, (és nem csak az európai kultúrkörben), amelynek akár csak érintőlegesen hasonlóan összetett szimbolikus

³ Lásd: TARR BENCE LÁSZLÓ: *Az Örök Élet Forrása*. Tarandus Kiadó. Győr, 2011; 283. oldal; „Kyu-do – az íj és kard útja” című fejezet.

⁴ SIR THOMAS MALORY: *Tales of King Arthur*. Book Club Associates; 1st edition, 1980 Az eredeti kiadványt, a *Le Morte d'Arthur*-t (aminek Sir Thomas Malory a „*The Hoole Book of Kyng Arthur and of His Noble knyghtes of The Rounde Table*” címet adta), William Caxston jelentette meg, és 1485-ben került kiadásra.

jelentéstartalma alakult volna ki. Hiába lettek a lőfegyverek ezerszer hatékonyabbak a háborúzásban, a kard mindvégig megtartotta kulturális elsőbbségét, mint 'A' fegyver. Hiszen azon túl, hogy olyan halálosztó eszköz, amelyet arra terveztek, hogy általa és vele elvegyük mások életét, a kard időtlen idők óta rendkívül komplex jelentéstartalmat hordoz. Pozitív értelemben, mindig az isteni igazság és törvény képviselőjét jelöli, s ennél fogva, királyi és hatalmi jelvény. Nem véletlen, hogy a magyar lovagkorban a pallosjoggal, a királyon kívül csak a leghatalmasabb főurak élhettek.

Bevezetőmben sok mindenről szólhatnék, mégis miután egy Lovagi Kör és Kardvívó Iskolának írom ezeket a sorokat, úgy érzem, ebben a bevezetőben többet mond mindennél, ha egyfajta *soliloquium*-ként, itt lejegyzem az első Díjvívásom alkalmával megvédett és magam szerkesztett címerem magyarázatát.

A címerem elemei:

A címerpajzs alakja az Ars Ensisben használatos, egyenesen álló háromszögletű pajzs, amit egyetlen függőleges osztóvonal felez meg középen. Az így kapott hasított mesteralakra kerül a kardot formázó címerkép, valamint a pajzsfőn elhelyezett ormos dupla tornagallér, ami rejtett módon egyben rangjelző koronaként is funkcionál. A pajzstalpat egy fogas (Rayonny) osztóvonal választja el, amin a hagyományos cikkcakkos egyenes vonalak helyett itt a cakkozás hullámos, ami a Nap sugarait, és egyben a tűz lángját jelképezi.

A pajzs alapja arany, ami alapvetően az emelkedett szellemet és a nagylelkűséget jelképezi. Erre kerül a vörös máz, ami a hasított mesteralaknak megfelelően, a függőleges osztóvonal két oldalán a három pajzsmezőben tükröződik. A pajzs jobb oldalán, vörös mázon arany, a bal oldalán, aranyon vörös. Így a cölöphelyen látható címerkép, maga a kard is két színű, függőlegesen hasított. A szívmezőben helyezkedik el a kard gömbformájú markolatgombja, a címer középpontját adó boglármezőben a keresztvas és a penge találkozási áll. A címerképet adó kard, a pajzsfőn található tornagallér és a pajzstalpat elhatároló osztóvonal, együttesen egy rejtett koronás és szakállas arcot formálnak. A címerképet adó kard keresztvasának két végén látható gombok adják ki a királyi arc szeméit, a markolatgomb a homlok közepén a tisztánlátást jelképező koronaékszert.

A címerem jelentése:

A címer a lángokból születő, kiemelkedő, és az égre törő kardot ábrázolja. A pajzstalpon látható fogas osztóvonal a lobogó tűz lángnyelveit jelentik. Ahogy Arthur király kardja, az Excalibur a tó mélyéről emelkedett fel, hogy a királyok kardjává váljon, így születik ez a kard is a lángokból. Az alsó tüzek a Föld mélyén rejlő vágyakat, hevületet, indulatot jelképezik, amely tüzei és hevíti akaratunkat.

A pajzsfő ormos tornaszalagja egyben a védelem jelképe, de a bevehetetlen égi birodalmak védőbástyája is egyben. Egyes heraldikai értelmezésben ez a szalag a Tűz elem jelképe is, így az égi Tűzé, a Nap tűzének jelképe is. Így az alsó és felső tűz között feszülő akarat jelképeként jelenik meg a kard. Ahogy a felszálló Főnix madár – a feltámadás, újjászületés jelképe, (és a korai keresztény szimbolikában a meghaló és feltámadó Krisztus allegóriája), a lángokból születő kard is tágabb értelemben a metamorfózis, a külső és belső átalakulás jelképe. Valamint, mint látni fogjuk alább, a lángoló tüzes kard, az isteni igazság iránt érzet hevület jelképe is egyben, mely indíttatás kitarja a szív titkait. Mint ilyen a lángoló kard, a „szent kardok” archetípusa, melye minden esetben az égi eredetű tűzzel, a villámcsapással, és magával a fényel hozható összefüggésbe.

A vörös szín a vérre, és ezen keresztül az áldozathozatalra utal, valamint a vörös lángok a kakastaréjra is utalnak. A kakas a heraldikában olyan férfi, aki bátor és kitartó. Hős, aki kész az önfeláldozásra. Tágabb értelemben a kakas a szellemi ébredés, éberség jelképe is. Az éberségre utal a királyi fej homlokának közepét díszítő ékkő is (a kard markolatgombja), ami a harmadik, „isteni szem” helyét

A címer együttes képe egy szakállas királyfejet formáz. Ez utal az uralkodás képességére, az uralomra és önuralomra is. Valamint egyetemlegesen a „Király visszatérésére is”, ami a megváltás reményének ígérete. A lángok formálta szakáll a bölcsesség, és a szellemi érettség jelképe.

A címer személyes jelentése számomra:

A címer szó minden nyelven a fegyverhasználattal való szoros kapcsolatot mutatja, ami a 'fegyver' szóból származik. A címer neve latinul *armalis* (vagy *signum*) (ez a szó az *arma* többes genitívusza) angolul *coat of arms*, ami mutatja, hogy viselője fegyverforgató ember.

A magyar „címer” szó, a francia *cimiere* szó átvétele révén kerülhetett nyelvünkbe, valószínűleg a 13. században. A franciában sisakdísz jelentett, és ebben az értelemben került át a magyar nyelvbe, amint azt egy 1326. évi oklevél is tanúsítja. Később, jelentésbővülés révén már nemcsak a sisakdísz, hanem az egész jelképet értették alatta. Mint sisakdísz, vagy mint pajzsra kerülő motívum, mindenképpen megkülönböztető jelkép, amely a viselőjét kiemeli egy csatatér forgatagában. Kezdetben a címer praktikus figyelemfelkeltő eszköz, később már átvitt értelemet is hordoz. Viselője címerével jelképes tulajdonságok hordozója, címzetes titulusai által, kiváltságok és megkülönböztető rangok viselője.

Jómagam számos ilyen címzetes titulust kaptam már, a legkülönbözőbb adományozó testületektől, közösségektől, cím- és rangadó tisztviselőktől. Jól tudom, hogy némely címzett elnevezés mögött vajmi kevés tényleges vagy kézzelfogható érdem áll. Ezért is lényeges számomra, hogy az *Ars Ensis*-ben a címek és címerek nem pusztán adományozottak, hanem díjvívásban elnyert jelképek. Így a címernyerő, valóban személyes érdemnek foghatja fel ezt a szerzett méltóságot, még ha nemesi értelemben vett rang, vagy titulus nem is jár vele.

Én anyai és apai ágon kisenemesi családból származom. Van családi címerünk a svájci *Suppan* illetve a *Köbling* (Mária Terézia adományozta nemesi levél révén) családi ágon, ezeket mégsem érzem sajátomnak, miután mind a címer, mind a családi hagyományátadás láncolata a második világháborúval megszakadt. Valaha őseim közt grófok, tán bárók is éltek, hagyatékuk mégis csupán néhány múlt századi családi ezüst és több százéves öreg festmény hermelinprémes urakról, úrhölgyekről. Szeretem ezeket a festményeket 94 éves nagyanyám szobájában. Van bennük tartás, büszkeség, hovatarozás, valamiféle rendtartó tisztesség. Hiszem, hogy a nemesség nem pusztán szó, hanem szellemi rang, amelynek újrafelfedezése fontos értéket képviselhet a 21-ik századi ember életében is.

Én életem második szakaszában, 40 évesen kezdtem kardvívást tanulni ebben a Lovagi iskolában. Számomra rendkívül fontos, hogy nemcsak kardvívó iskoláról, hanem Lovagi

Körről is beszélünk az Ars Ensis kapcsán. A lovagi eszmény, a nemes lelkület, és az eszményi ideálokban való gondolkodás szerintem követendő útmutató egész életünkön át. Amikor valaki pedig elkészíti címerét, pláne ebben az érett korban, egyfajta összefoglalását is adja eddigi törekvéseinek és erényeinek.

Számos titulusom mellett, a legfontosabbnak azt tartom, hogy a világ kevesebb, mint 20 tűzönjáró instruktor mestereinek egyike vagyok, ami nem pusztán szó, hanem egy kézzel fogható készség, képesség, valódi szellemi rang kifejeződése. Havi-kéthavi rendszerességgel vezetek tűzönjárásokat, ahol mezítelen lábbal járok a 800-900 fokos parázson, sérülés és égés nélkül, és másokat is ennek a képességnek az elsajátítására tanítok. A címeremben a pajzstalpat elhatároló lángnyelven *rayonné* vonal utal a tűzre és a lángokra, amiből születik az égre törő akarat. A földre vagy sziklába szúrt, vagy a lángokból születő isteni és egyben királyi kard, olyan jelkép, amely az európai kollektív tudatban kiemelten fontos helyet foglal el.

Címeremben a világkirály állapotra a rejtett arc utal, amit a lángok formálta szakáll, a kard, és a pajzsfő tornagallérja ad ki. Hiszem azt, hogy a fiatalság a lélekből fakad, és hogy az „*Örök Élet*” forrása saját benső álmovilágunk. Aki lélekben örök gyermek, és tud és mer játszani, örülni, hadakozni, saját benső és külső ellenfeivel - lovagi eszményt követ.

Szakedolgozatomban eme lángoló kard szimbolikus jelentéstartalmáról írtam. Célom, hogy megmutassam, hogy az Európai kultúrában, a kard messze több, mint pusztán fegyver vagy gyilkos szerszám. Szimbolikus eszközként, nem kevesebb, mint az isteni Igazságszolgáltatás, és a megváltás eszköze, ezért is válik a lovagi kultúra, és a lovaggá avatás központi jelképévé.

Bármeddig is jussak ezen az úton, a Kard útján, én szívembe zártam a kardvívást, és az Ars Ensis nagyszerű közösségét, mely különösen fontos és jelentős értékmentő missziót végez ebben a modernizált és elgépiesedett világban. Örülök, hogy ebben az iskolában ismerkedem ezzel a művészettel, és hálával gondolok, **Fogl László, András Bálint, Waldmann Szabolcs** és **Deres Attila** kardvívó oktatóimra, akik a szerénység, a mértékletesség, a tudás és bölcsesség, és az alázat lovagi erényei nagyszerű és követendő példái.

Budapest, 2019. május 19.

1. A kard, mint az isteni igazságosság egyetemes jelképe

A *kard*, mint egyetemes jelkép, a hatalom, a bátorság, az erő és az igazságosság jelképe. Ha a rokon karakterrel bíró tőr, valamint kés szerepét is összevonjuk jelentéstartalmával, akkor mindenképpen szakrális eszköz is, ami a megszemélyesített hadistenek előtti ember- vagy állatáldozat eszköze. Továbbá jelképe a férfiasságnak, és a férfi nemi szervnek is, amit a magyar nyelvben használt pallos szó is jól tükröz (= lásd a görög *phallosz* szót).⁵ Fegyverként szimbolikusan mindig „kétélű”, hisz az Igazság megvédésének és az Igazság osztásának eszköze is lehet. Ezért kerül a középkori ábrázolásokon Justitia, az Igazság római istennőjének jobb kezébe, hogy elválassza a jót a rossztól.

2. Kép: Az első imám, kétélű kardja a *Zulfiqar*, egy XVIII. sz-i kínai muszlim imazászlón.

A kétélű kard ilyen kettős jelentéstartalmának talán legismertebb példája az iszlám misztikából származik, ahol Mohamed próféta vejének és egyben unokatestvérének, Alí ibn Abi Tálib-nak (علي ابن أبي طالب; 'Alī ibn 'Abī Ṭālib), volt szó szerint kétágú kardja. Ali egyben az iszlám negyedik kalifájaként, (Kr.u. 656-661), de az iszlám első síita imámjaként, 632-től hirdette az Igazságot ezzel a szimbolikus fegyverrel. Ez az ollóra emlékeztető *Zulfiqar*-nak (ذو الفقار) nevezett kétélű kard (lásd 2. kép) gyakran jelenik meg az Ottomán birodalom zászlóin egészen a 17. századig. Az, hogy a kard két élét, két külön pengéként ábrázolják egy korabeli interpretáció hibája is lehet.⁶ Ami a fontos ebben az ábrázolásban, hogy emlékeztet bennünket: a kard mindig a jó és a rossz megkülönböztetésének, és szétválasztásának eszköze.

⁵ SZEMADÁM GYÖRGY: *Kard*, In: *Jelképtár*. Helikon kiadó 2000; 108. oldal.

⁶ Magának a névnek az etimológiai kutatása is érdekes, hogy mit is jelent pontosan ez a név. Véleményem szerint „A Rend Felett Uralkodó” fordítás lenne a leghelyesebb, bár közkedveltebb az elterjedt vulgáris megnevezés: a gerinctörő. Valójában a Zu vagy *du*, „valaminek az urát jelenti”, a *faqār* (más köznapi írásmódban *fiqār*) pedig nemcsak a gerincoszlop csigolyáit, hanem sokkal inkább az „egymásra támaszkodó”, vagy „rendben egymásra következő” jelentéstartalommal bírnak. Ezért is hívják pl. az Orion csillagkép övét is így (*faqār*) arabul. Minden esetre van olyan vélemény is mely szerint a *fiqār*, az arab *firāq* eltorzult, vagy elírt változata, melynek jelentése „szétválaszt, megkülönböztet”, ami már sokkal közelebb jár ahhoz, hogy a kétélű kard jelentése valóban mindig a jó és a rossz megkülönböztetésének, szétválasztásának eszköze volt, és így az iszlámban is ezt a jelentéstartalmat hordozza.

Csak azért emlékezem meg erről a legendás karról a legelső fejezetben, mert fura alakját leszámítva, kötődik hozzá egy legenda.

Eszerint, amikor Ali saját kardját törve levágta legfőbb ellenfelét a Mekka városáért folytatott csatában (az Uhud-i ütközetben) s, átvágva annak pajzsát és sisakját egyetlen csapással, Mohamed az égbe kiáltott a következő szavakkal: „*lā fata `illā `Alī lā sayf `illā Dū l-Fiqār*”, melyet követően Gabriel arkangyal leszállt a mennyekből és kezébe adta ezt a kétélű, mennyei kardot.⁷ Az igazságosztó kard égi, és így isteni eredetének képzetén, minden ábrahámi vallás osztozik, de a keresztény ikonográfiában (mint később látni fogjuk) leggyakrabban Mihály arkangyalnak és Szent Györgynek, mint az igazság harcosainak kezében találjuk. (Szent Pál apostol kezébe részben más okból kerül, hiszen ez vértanúságának jelképe.)

A kard égi eredetére számtalan példát találunk a népek mitológiáiban. Szándékosan, egy nem keresztény kard rövid ismertetésével kezdem, hiszen a kardos igazságkép univerzális jelkép. Ugyanúgy megtaláljuk pl. Tibetben, ahol az égi adomány folytán a „tökéletességet szerzettek” egyik attribútuma a bűvös vagy mágikus kard, de ide köthető a japán császárok tüllel egylényegű mennyei kardja is, mely a villámtól származik.

Az iszlám hagyományban egyetemesen a hulló csillagokat, egyszerűen az angyalok tüzes kardjának tartják, mellyel a gonoszokat űzik ki a mennyek világából.⁸ De idézhetjük a germán mítoszok világából Ódint is, aki Szigurdnak ad győzhetetlen kardot, a Kalevalában pedig Ilmarinen kovács készít egy olyan tűzélű kardot Veinemöinennek, melynek „hegyén ég a holdnak fénye, lapján ég a napnak fénye, markolatán csillag csillog”. (*Kalevala* 1975: 244) A Biblia alapkönyvének tekinthető Teremtés könyvében, az Úr kerubjai „Tüzes Karddal” őrizik a paradicsomi kertet a bűnös lelkek visszatérésétől, és János Jelenéseiben is kétélű tüzes kard tör elő a Megváltó, istenítéletet hirdető Krisztus, az Emberfia szájából.

Dolgozatom fokozatosan vezet el bennünket ennek a képzetnek a forrásához, hiszen azzal minden teológus egyetért, hogy ez a kard a Logoszt, az isteni Igazság szavát, az Igét

---

⁷ CHRISTOPH HEGER in: Markus Groß and Karl-Heinz Ohlig (szerk.), *Schlaglichter: Die beiden ersten islamischen Jahrhunderte*, angol-német nyelvű magánkiadás, kiadó: Schiler, H; 286. old. 2008

⁸ IPOLYI ARNOLD: *Magyar Mythologia*. 507. old.; (Heckenast 1854). Európa kiadó, Budapest 1987

szimbolizálja, és annak kettős hatalmát. Ennek a kettős hatalomnak az eszközeként kapja meg a pecsét feltörésekor a vörös lovon érkező lény, mint kardot, hogy ezzel bontsa meg a békét a földön. Mérhetetlen sok helyen fordul elő az égi lángoló kard, mint az Igazság eszköze, nem csoda, hogy a középkorra Dante, az *Isteni Színjátékban* az égi igazságszolgáltatást az „égi kard” képében ábrázolja.⁹

1.1 Attila lángoló tüzes kardja

Nagy a kísértés, és az elmúlt évek kutatásai erősen csábítanak arra, hogy szerteágazó módon minél több oldalról, és minél több kulturális aspektusból világítsam meg a kard, mint igazságosztó fegyver jelentéstartalmát. Mégis korlátoznom kell magam az európai, és ezen belül is a középkori interpretációkra. De mielőtt erre térnék rá, meg kell említenem, hogy az Arthur király legendáriumához hasonló képen, a mi magyar kultúránkban is kiemelt szerepet játszott a kardkultusz, hiszen a hunok királyát, Attilát is egy égi eredetű, lángoló karddal ajándékozta meg az Égi Isten. A kard olyan fontos központi szerepet tölt be hunok (tágabb értelemben pedig a szkíták életében), hogy később maga a *kard* testesíti meg a (had)istent, és magának a kardnak a kultusza is, a kard képében megszemélyesített hadisten előtti ember- vagy állatáldozati szertartást jelenti. Legalábbis Hérodotosz, görög történetíró szerint, aki megemlíti a szkíták „Árésszel” kapcsolatos szertartását, melynek során egy rőzse oltár tetejébe szúrt régi vaskardnak mutattak be marha, ló, vagy esetleg emberáldozatot.¹⁰ Ugyan a szerző nem tér ki rá, de vélhetően a rőzse oltárt a szertartás során felgyújtották, hiszen a kard erejét, mint később látni fogjuk, a Tűz lángja adja. A vallástörténész Georges Dumézil, Attila lángoló kardját párhuzamba állítja a kaukázusi oszétok hősének, Batradznak kardjával, akinek fegyvere villámlás formájában csap ki olykor a Fekete-tengerből, és rámutat művében arra, hogy az isteni kardok minden esetben kapcsolatban állnak az égi tűzzel, a villámlással, vagy magával a fénnel.

Ha már fentebb Hérodotoszt idéztük, érdekes kultúrtörténeti adalék ehhez, hogy Homérosz klasszikus eposzaiban, a kard elnevezése *xiphos* (ξίφος), melynek etimológiája Peter Johnsson

---

⁹ DANTE ALIGHIERI: *Az Isteni Színjáték*. 456. old.; Magyar Helikon, Budapest 1965.

¹⁰ GEORGES DUMÉZIL: *Mítosz és eposz*. 208. old.; Gondolat kiadó, Budapest 1986

szerint a *xi* – áthatol, átszúr, és *phos* – fény szavakból tevődik össze, így annak eredeti jelentéstartalma: éles, metsző, átható fény (*penetrating light*).¹¹

3. Kép: Xiphos - XXI. századi replika

Az ilyen „fény(lő)kard” jelentéstartalomnak megvan az az értelme is, mely szerint, a belehatoló (*xi*) szó értelmében, a kard maga „élesen” vagy „tisztán látó”. Külön érdekes tény, hogy annak ellenére, hogy az ókori görög gyalogos katonák, a hoplitészek kardját *xiphos*-nak hívták, az isteni eredetű, fénylő és lángoló, tüzes kardot mégsem ezzel a görög szóval fordítják majd a Septuagintában, hanem a *rhomphaia* szóval, ami egy jóval hosszabb trák eredetű kard. Ennek mint később látni fogjuk, különösen fontos jelentősége van. A xiphos egy rendkívül rövid pengéjű „kard” volt, ezzel lehetetlen lett volna egy bizonyos taktikai mozdulat megtétele, amelynek átvitt értelemben spirituális jelentéstartalma is van. A xiphos mindössze 45-60 cm hosszú, sőt a spártaiak által, a görög-perzsa háborúk idején használt változat pedig még rövidebb, mindössze 30 centiméter hosszú, így ennek fordítása később inkább minden változatban a „tőr”. Ezzel együtt az is fontos, hogy a xiphos szó csak a Septuagintában (az Ószövetség legkorábbi görög fordításában) szerepel, az Újszövetség szövegében egyszer sem fordul elő. (Lásd a szakdolgozatom 3. fejezetét.)

Az isteni eredetű, szent kardoknak, mint később látni fogjuk a legfontosabb tulajdonsága, hogy azok lángolók, vagy fénylők, amelyek összekötik őket az égi eredettel. Nem szerkezeti felépítésük, vagy hosszuk, hanem szakrális funkciójuk határozza meg jellegüket. Érthető, hogy szinte univerzálisnak mondható az az archetoposz, hogy a királyválasztási ceremóniákban is kiemelkedő szerepet játszik bármilyen égi eredetűnek tekinthető kard, és ez egyetemes hagyományként megfigyelhető, nemcsak a germán, majd angolszász területeken, hanem az avarok, kvádok, alánok körében is.¹²

¹¹ PETER JOHNSON: *Xiphos*, In *The Sword – Form and Thought* ; Deutches Klingensmuseum Solingen 2015; 165. oldal

¹² KÁLLAY ISTVÁN: A pogány magyarok vallása. In DIÓSZEGI VILMOS (szerk.). *Az ősi magyar hitvilág.* (72-139.). Gondolat kiadó, Budapest 1978

Az Attila kardjához kötődő legendárium egyik fontos eleme, hogy a magyar legenda szerint Arthur királyhoz hasonlóan, Attilának is álmában jelenik meg, az öreg bölcs, hogy az Ég ajándékát átadja neki:

„Attila már az új hazában volt, mikor egyszer különöset álmodott. Azt álmodta, hogy meghasadt az ég, leszállt belőle egy ősz öregember, s egy kardot kötött a király oldalára. De nagyon különös kard volt az. Arany a markolata, s az volt a legkülönösebb, hogy amint a kardot kezébe vette, egyszerre maga előtt látta az egész világot, rengeteg erdőt, végtelen tengereket, fényes városokat, rettentő hadseregeket. S ahogy megsuhogtatta a kardot a világ négy tája felé, hát az erdők meghajoltak, a tengerek meghasadtak, a városok lánggal égtek, a hadseregek földre hulltak.”¹³

4. Kép: „Attila kardja” néven elhíresült X. századi díszkard.

Ebből a részletből még nem válik világossá a kard égi és a villámláshoz köthető eredete, csak varázslatos hatalma. Viszont minden égi eredetű kard, miután az Égből, és így, a fenti világból érkezik, képviseli az égi és isteni hatalmat, mint ahogy a Napsugár is, ami szorosan összekapcsolódik a Tűz elemmel. Ezért nem ritka, hogy a földre küldött égi kardokat a villámcsapással, vagy magával a villámmal azonosítják, ahogy Thor Isten pörölyét. Nem véletlen, hogy a bizánci Priszkosz rétor Attila kardjáról a következőket írja: *„Azonban hatalma nem kis mértékben növekedett meg annak következtében, hogy megtalálta Mars kardját. Egykor a szkíta királyok szentként tisztelték, mivel a hadistennek volt szentelve”*. (Kállay 1978:

134.) Ma legalább két kardot tartanak számon Attila kardjaként (lásd 4. kép)¹⁴, de vélhetően egyik sem az, amit a legendák őriznek. Érdekes történelmi adalék, hogy Nagy Károly, „Jouise”

nevű kardjáról is azt tartja a hagyomány, hogy Mars Isten, azaz Attila kardja. A 11. századi Roland ének szerint ez napjában 30 alkalommal változtatta a színét. Ezt a kardot, a mai napig

¹³ ARANY JÁNOS: *Buda halála* elbeszélő költeményének részlete. (forrás: <http://mek.oszk.hu/00900/00973/00973.htm#3>)

¹⁴ Őriznek ugyanis a bécsi császári kincstárban egy csodaszép, a X. század vége felé készült fegyvert, amelyet – tévesen – hol Attila-kardnak, hol pedig – szintén tévesen – Nagy Károly-kardnak neveznek. A kardot a magyar Salamon király (1063-1074) anyja adta ajándékba Ottónak, a bajorok hercegének. Valószínű, hogy a magyar fejedelmi kincstárból származott a szablya, de általában kétségbe vonják, hogy valaha is koronázási-fejedelemavatási szerepe lett volna. Ez látható a 4. képen.

a párizsi Louvre múzeumban őrzik. A szivárványszínben játszó varázskardok analógnak tekinthetők a lángoló tüzes kardokkal.

Arany János elbeszélő költeményének, a *Buda halálának* későbbi részlete, világossá teszi Attila kardjának a tűzhöz, és a villámláshoz köthető égi párhuzamát, hiszen igen fontos részlete a legendáriumnak az is, hogy az Isten kardját lángok övezik:

„– Ahogy ma hajnalban nyájamat terelgettem, uram királyom, észreveszem, hogy sántít a fehér üsző, és véres nyomot hagy a lába. Körülnézek, mi szúrhatta meg ezen a selyemfüvön? Hát ennek a kardnak a hegye állt ki a földből. Odamegyek, ki akarom húzni, láng csap ki belőle. Ijedtemben elszaladtam, és csak messziről néztem, hogy lobog lánggal a kard. Egyszerre aztán ellobbant a láng, s mire odaértem, már kint volt a földből az egész kard, ott feküdt a fűvön. Fölemeltem, és elhoztam neked, nagyúr, mert téged illet! – Ez az Isten kardja! – kiáltották a táltosok.”

Büszkeséggel mondhatjuk magyarként tehát, hogy az Arthur legendához hasonló módon a mi legendáink között is megtalálható az isteni lángoló kard mítosza, ugyanazzal a jelentés tartalommal, mint azt az Excalibur mítosza hordozza. Utolsó idézetként álljon itt Arany János művéből az a részlet, amely a kard kézhez vételekor hangzik el Attila fejedelem szájából:

5. Kép: „Jouise”, Nagy Károly kardja a párizsi Louvre-ban, ami a legendák szerint Attila fejedelemé volt.

„Attila pedig felnézett az égre, suhintott a karddal keletre, nyugatra, észak felé, délnek, és ezt mondta hozzá: Csillag esik, föld reng: jött éve csudáknak! /Ihol én, ihol én, pörölyje világnak! /Sarkam alá én a nemzeteket hajtom: /Nincs a kerek földnek ura, kívül rajtam!”

A fenti költői mondatok is híven tükrözik, hogy az égi kardok kézhez vétele a Világkirályi pozíció elfoglalását jelenti. Azt a szerepet, amit az isteni „igazságosztó” jelent. Nem csoda hát, hogy a 19. és 20.század olyan birodalmi ajándékozta éppen ezért ceremoniális kardokat különleges jelképes alkalmakkal, mint például tette azt a német birodalom, vagy éppenséggel jelen korunkban Venezuela elnöke. Az 1930-as évek német birodalmi kardja, amit a solingeni Carl Eickhorn tervezett a náci birodalom tábornagyjai számára, évezredes hiedelemrendszereket tükröz a kard, mint fegyver „mágikus” hatalmáról.

6. Kép: Chávez ceremonális „Bolívár” kardot ajándékoz Muammar Gaddafi. líbiai elnöknek (2009.)

kardviselés valódi tisztség, amelynek helytartó szerepe minden korban meghatározó, mint a *becsület és az igazságosság* jelképe.

Persze mondhatjuk, hogy a kard szimbolikája jelen korunkban erősen romantikus, így számos egyesület, szövetség, vagy éppen ország zászlaján ezért is szerepel. Ikonikus és metaforikus jelentése messze meghaladja a fentebb emlegetett két erényt, de a mai korban is, a kard nagyon leegyszerűsítve, az Igazság, a jogos Uralkodás és a Hatalom és egyben a Mérték szimbóluma is. Ezért láthatjuk mindenütt a köz- és a jog intézményeink homlokzatán hazánkban is. S annak ellenére, hogy több kora-renaisszánsz festő adja az apokaliptikus lovasainak kezébe, mint jelkép, soha nem válik a Halál eszközévé, - akit a legújabb korban mindig a Szaturnusz bolygó jelképével, a sarlóval vagy kaszával ábrázolnak. A kard az európai kultúrkörben, mindig a megváltás és a bűnbocsánat, áttételesen az Istenítélet eszköze.

Egyenest Isten fegyvere, a legfelsőbb isteni akaraté, s mint ilyen, a kardot mindig az isteni hírvivők, küldöncök, angyalok hordozzák, egészen az ókortól napjainkig. A „kard” a gonosz és a bűn legyőzésének közvetlen eszköze, amit gyakran adnak Mihály arkangyal kezébe, aki a keresztény mítosz szerint ezzel a fegyverrel taszította le a Mennyek birodalmából a lázadó angyalok vezérét Lucifert, hogy a Földre zuhanva a legnagyobb kísértő, a Sátán formájában jelenjen meg világunkban.

---

¹⁵ BARBARA GROTKAMP-SCHEPERS: *The Sword in my Hand*, In *The Sword – Form and Thought* ; Deutsches Klingensmuseum Solingen 2015; 10-11. oldal

2. A kard viselése, mint lovagi erény

Miután szakdolgozatom az Ars Ensis Lovagi Kör és Kardvívó Iskola Egyesület számára készült, elengedhetetlennek tartom, hogy dolgozatom röviden ne térjen ki, a XI-XII. századi lovagi kultúra, és különös tekintettel a lovaggá avatás rituális szertartásának ide vágó részleteire, amely beavatási rítusaiban teljesen tudatosan használja a kardviselés szakrális jelentőségének jelképrendszerét. A lovagi rendek regulái, és a megfogalmazott lovagi erények képezik a középkori udvari viselkedés kultúra alapjait. A lovagi rendek pedig, a kardhasználat *szimbolikus jelentéstartalma*, a spirituális értelemben vett „gonoszság” legyőzésének rituális szerepe, és jelentősége köré építik a maguk hagyományrendjét. Megalapozottan mondhatjuk, hogy a jelenkor lovagi iskoláinak is tudniuk és ismerniük kell a kardforgatás eredeti értelmét és jelentőségét, ha nevükben a *lovagi kör* megnevezést használják.

Úgy tűnik, nem újkeletű dolog ez, hiszen az 1232-1315 között élő, és az írott lovagi kultúra elterjesztéséért sokat tevő, mallorkai származású, polihisztor Ramon Llull (latinul: Raimundus Lullus vagy angolosan Raymond Lully), hasonló szándékkal írta meg a „Lovagi Rend könyve” című értekezését:

„Ki be szeretne lépni a rendbe el kell hogy gondolkozzon a lovagság nemes eredetén, hogy nemessége, bátorsága és jó szokásai ahhoz mértek legyenek. Mert ha nem így lenne, úgy a rend és a kezdetek ellen lenne az. Nem volna méltó dolog, ha a lovagi rend a becsület ellenségeit - vagyis olyanokat, kik eredete ellen vannak - magába fogadna. A szeretet és az elrettentés a gyűlölet és a gonoszság ellen valók. A lovag nemessége és bátorsága, jó szokásai és bőkezűsége, valamint tisztessége által lehet csak oly nagyszerű és magasztos, hogy beválasztassék a rendbe. Lovával és fegyvereivel együtt szeretik őt és ismerik el az emberek; és ő szeretete által állítja helyre a jótékonyt és a tudást; tettei által pedig az Igazságot és a Törvényességet.”¹⁶

Eszerint, minden lovagi rendnek hasznára válik, ha saját hagyományának kezdeteivel tisztába kerül, és cselekedeteivel az Igazságot és a Törvényességet szolgálja. Persze a lovagság, és a

---

¹⁶ RAMON LULL: Az lovagi rend könyve - Második Könyv. 35. oldal (A fordítás William Caxton: Ordre of Chyvalry or Knyghthode c. XV. századi angol ősnymtatványa nyomán készült. British Library IA.55071. ; Fordította, a bevezetőt, a tanulmányokat és a jegyzeteket írta: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatoll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014 – N.B. a katalán Ramon Llul írásmód magyaros átírása Pávay Tibor könyvét követi!

lovagiasság eszméjéről mindenki hallott már, s így tudni vél valamit. A lovagság valamilyen megfoghatatlan módon - mint eszmetörténeti archaikum napjainkban is köztudottnak tételezett kultur tényező. Ma bárhol és bármelyik „utca emberével” értelmes diskurzust lehet arról folytatni – legalább is a moralitás szintjén, (minden mélyebb történelmi előképzettség nélkül is), hogy egy cselekedet lovagias volt-e, avagy sem. A középkori témákat feldolgozó népszerű filmek, regények, művészeti alkotások még mindig közvetítenek valami olyan kollektív ideált, amelyet mindenki érteni vél. Éppen ezért sokan gondolják úgy, hogy bizonyára létezett a középkorban egy „lovagi kódex”, melyet minden „igaz” lovag követett.

Bár ez a kép történetileg hamis, maga a művészi közvetítés módja furcsamód nem az. Ha egy, és csak egy szabálykönyv nem is született meg ily egyetemes címmel és érvénnyel: „A lovagi kódexek”, mégis fennmaradtak olyan középkori munkák (nemegyszer autográf lovagi kéziratok formájában), amelyek bölcséleti igénnyel igyekeztek a lovagiság lényegét megragadni, és legendáit, rítusait értelmezni.

2.1. A lovagiság fogalma

Itt talán érdemes megjegyezni, hogy tudatosan különböztetem meg dolgozatomban a lovagság és lovagiság fogalmát. Szakdolgozatomban én mindvégig a *lovagiság* kifejezést használom, amikor a lovagi kultúra viselkedésmódjára utalok, amelynek használatát, Pávay Tibor, Ramon Llull könyvéhez írott tanulmányából veszem át. Ő a következő lábjegyzetet fűzi a lovagiság terminus magyarázatához:

„A 'lovagiság' terminus itt a lovagság esszenciájának megjelölésére szolgál – Caxton már a mű középgangol címében (Ordre of Chyvalry or Knyghthode) is elvlasztja ti. a knighthood-ot ('lovagság' a lovagok összessége, társadalma értelmében) és a chivalry-t ('lovagiság' a sajátos lovagi értékrend és szemléletmód értelmében – ezt szokták általában magyarra lovagságnak fordítani). Ez utóbbi terminus tehát nem pusztán a lovagi intézményt és címet jelöli (melyet a lovagság kifejezés ad vissza), de a sajátos lovagi létmódot. Ennek magyar megjelölésére pontatlannak tűnt a mára színpadias mellézköngével bíró, elsősorban cselekvések címkézésére használt 'lovagiasság' terminus. A továbbiakban a magyar

fordításban mindig a közérthetőséget szem előtt tartva történik a megfelelő terminus szerepeltetése.¹⁷

A lovasság, lovagság, lovagiság, és lovagiasság, terminusok persze mind összefüggenek, még pedig magának a *ló* szónak a jogán. Ramon Lull sajátos magyarázatot ad a szó eredetére:

„Úgy találták, hogy a ló a legnemesebb és legalkalmasabb az ember szolgálatára, így aztán ez választotta ki a lovagnak, s így a ló is hasonlóan kiváló embert kapott. A ló után, melyet franciául *cheval*-nak mondanak, ezen embereket *chevalier*-nek nevezték el, vagyis lovagnak. Így aztán a legnemesebb ember adatott a legnemesebb állatnak.”¹⁸

Mindez talán igaz is, hiszen mind franciául, mind angolul használt a lovagiságra a francia eredetű *chevalier* szó (ami etimológiailag *lovas*-t jelent), melyet később az angol is átvész *chivalry* változatban, mint terminust a lovag, illetve lovagiság megnevezésére. (Természetesen eltérő kiejtéssel.) A francia szó etimológiailag pedig a latin *caballus*-ra megy vissza, ebből lesz később az ófrancia 'cheval' –, a *ló* értelemben. (További érdekesség, hogy etimológiailag a lovag jelentésű angol *knight* szó az óangol, szolgáló jelentésű *cniht*-re megy vissza. Ennek esetleges további eredete ismeretlen, mindenesetre a nyugati germán nyelvekben több helyütt is fellelhetőek rokonai. (Például a német *der Knecht* terminus is ilyen.)¹⁹

Persze, ha megkérdőjelezhető Ramon Lull hitelessége ebben a kérdésben, de *Chretien de Troyes* és más középkori írók kifejezetten szépirodalmi indíttatású alkotásait leszámítva – a kutatók egybehangzó véleménye szerint - három olyan mű van, mely hatásával és koncentrált lovagi tematikájával kiemelkedik e téren²⁰, és ezek közül Lull könyvét e három közt is

---

¹⁷ RAMON LULL: *A lovagi rend könyve* - 24.oldal Dr. Pávay Tibor lábjegyzete, Kiadás: Pávatoll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014. A lovagság fogalmának szakirodalmi áttekintésére ld. Dr. PÁVAY TIBOR: *Lovagi kultúra, lovagi kéziratok* 126-132 o. In: Petercsák Tivadar (szerk.): *Tudomány és hagyományörzés* 123-145. o. (Dobó István Vármúzeum, Eger, 2008)

¹⁸ RAMON LULL: *Az lovagi rend könyve* - 34.oldal Dr. Pávay Tibor lábjegyzete, Kiadás: Pávatoll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014

¹⁹ RAMON LULL: *A lovagi rend könyve* - Harmadik könyv, 45.oldal (Fordította: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatoll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014

²⁰ Például RAMON LULL művét MAURICE KEEN angol középkorász nagy sikerű *Chivalry* (am. *Lovagság*) c. szakkönyve (Yale University Press, USA, 1984) nyomán szokták a történészek a három legfontosabb lovagi témájú középkori alkotásnak tekinteni. Sajnálatos, hogy teljes fordításban magyarul egyik sem elérhető, ahogy Keen alapvető könyve sem. Ez Pávay Tibor kommentárja szerint jelzi a középkori lovagi kultúra – mely kizárólag a korabeli európai kontextusban értelmezhető – honi kutatásának és interpretációjának helyzetét is.

primátus illeti bölcséleti éle, kimunkáltsága, átfogó tartalma s nem utolsó sorban időben s térben messze gyűrűző hatása okán.

E három mű közt a legkorábbi a XII. sz. végén, ismeretlen szerző által írt *Ordene de Chelalerie* (am.: A lovagi rendről) c. fiktív, verses történet, mely *Hugh de Tabarie* lovag és Szaladin szultán párbeszédét ismerteti a lovagság lényegéről, jelképrendszeréről, rítusairól.²¹ A másik Geoffroy de Charny: *Livre de chevalerie* (am.: Lovagok könyve) c. pragmatikus munkája.²² Szerzője, a 100 éves háború hőse, feltehetően a tiszavirág életű francia monarchikus lovagrend, a Csillag Rend tagjaként művét II. Jó János francia király felkérésére írhatta a XIV. század derekán. A harmadik pedig Ramon Lull a bevezetőben már fentebb idézett, az 1260-as években született katalán lovagi kézírata, értekezése. E három mű mind tematikusan, mind intertextuálisan összefügg.

Éppen ezért én a lovagiság értelmezésében elsődlegesen Ramon Lull munkájára hagyatkozom²³, és a lovagi rend hármasságát is tőle veszem át.

Megjegyzendő, hogy ALDO SCAGLIONE: *Knights at Court* (am. Udvari Lovagok) c. könyvében (University of California Press, 1992) ARNAUT GUILHEM DE MARSAN XII. sz. közepén született *Ensenhamen del cavalher* c. művét e klasszikus triász fontos kiegészítő tagjának tekinti.

²¹ A szöveg első 82 sora magyarul hozzáférhető in: Pávay Tibor: Az lovagi rendről - fordításrészlet és művelődéstörténeti ismertető (Szkholion, 2007/1. szám)

²² Kétnyelvű kiadásban ld.: RICHARD W. KAEUPER (szerk.), Elspeth Kennedy (ford.), Geoffroi De Carny: *The Book of Chivalry of Geoffroi De Charny: Text, Context, and Translation* (Middle Ages Series) (University of Pennsylvania Press, 1996). A Pávatóll Lovagkorász Műhely e mű tekintetében is bírja a magyarra fordítás és kiadás jogát.

²³ Az eredetileg katalán nyelven íródott mű már a középkorban is több – elsősorban angol és francia – fordításban volt ismert. A Pávatóll Lovagkorász Műhely, kiadás (Debrecen, 2014) alapját egy több mint félezer éves angol ösnyomtatvány, WILLIAM CAXTON 1484-es középkor fordítása képezi (British Library IA.55071). Egyes részei textuálisan összevetésre kerültek GILBERT HAYE: *The Buke of the Order of linichthod* című, szintén 15. századi fordításával, ill. a Royal MS 14 E II. jelzetű impozáns középkori kódexben fellelhető francia szövegváltozattal is. A magyar nyelvű fordítás alapja RAMON LULL, Brian R. Price (szerk.): *Book of Knighthood and Chivalry: With the Anonymous Ordene De Chevalerie* (Chivalry Bookshelf, 2003). Ill.: Ramon Lull: *Order of Chivalry* (Ams Pr. Inc., Reprint edition, 1982) képezi.

2.2. A lovagiság helye a hármasságban

„Nem a ló és a páncél teszi a lovagot érdemessé. Része ő a hármasságnak. Vannak kik dolgoznak, kik imádkoznak s kik harcolnak – mindezt Isten akarata szerint”²⁴

Adalberon megfogalmazásának tulajdonítják (Kr.u. 977-981 között Laon püspöke) elsőként Európában az első ezredforduló hajnalán elterjedt, a keresztény társadalom ún. funkcionális felosztását, amelyet később több szerző – így Ramon Lull is - átvett:

„Az Isten háza, amelyről azt hittük, hogy egy, tehát három részre oszlik: vannak, akik imádkoznak, vannak, akik harcolnak, és vannak, akik dolgoznak. Ez a három rész, mely együtt létezik, nem szenvedheti a szétválást: az egyik által végzett szolgálatok a másik kettő szolgálatának feltételét jelentik; mindenki a maga részéről köteles az együtttestet segíteni. Így ez a hármasság csoport nem kevésbé egységes, és a törvény így tudott győzedelmeskedni, s a világ így élvezheti a békét.”²⁵

7. Kép: A három rend ábrázolása egy XIII. sz-i francia kódex iniciáléjában

Ez a három „ORDO”, vagyis „Rend” az *oratores* (akik imádkoznak, azaz a papság), *bellatores*, (akik harcolnak, vagyis a nemesség és a lovagiság) *laboratores* (és akik dolgoznak, azaz a kézművesek és a jobbágság). Ez a hármasság, az imádkozók, a harcolók, és a dolgozók rendje képezte a középkori társadalmi rend felosztását, mint azt egy 13. századi francia kódex iniciáléjában láthatjuk is (lásd 7. kép).²⁶

²⁴ RAMON LULL: *Az lovagi rend könyve* - Invokáció, 38.oldal (Fordította: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatoll Lovagkorász Műhely, Debrecen 2014

²⁵ Ld. in: *Carmen ad Rotbertum regem francorum* c. művében. A fordítást közli: Deák Viktória Hedvig: A laikusok szerepe a középkori egyházban (Vigília 2003/2. szám)

²⁶ *Cleric, Knight and Workman representing the three classes*, a French School illustration from *Li Livres dou Santé* (late 13th century, vellum), MS Sloane 2435, folio 85, British Library/Bridgeman Art Library; losslessly adapted from <https://web.archive.org/web/20060115103059/http://www.uflib.ufl.edu/hss/medieval/>.

Ennek a hármas felosztásnak az értelmezése, sokak szemében tévesen választja szét a lovagi neveltetés lényegét, mely szerint a lovagiság erényeit a hét lovagi készségben (*septem probitates*)-ben kell keresni:

*„Míg a kolostori iskolák elméleti képzésben részesítették növendékeiket, tehát ismereteket nyújtottak könyvtanulmány alapján, addig a leendő lovagnak rendszerint készségekre és ügyességekre kellett szert tennie, melyekhez a könyveknek semmi közük sem volt. A hét szabad művészetnek megfelelő hét lovagi készséget (*septem probitates*) kellett elsajátítaniuk, melyek a lovagi életre és társaságra alkalmassá tették. Ezek a készségek: a lovaglás (*equitare*), az úszás (*natare*), a nyilazás (*sagittare*), a vívás (*cestis certare*), a vadászás (*aucupare*), az ostáblázás vagy sakkozás (*scacis ludere*) és a verselés (*versificare*). E készségekre minden tanulatlan lovagi sarjadék szert tehetett. Az egyházi nevelésben a test ápolása és gyakorlása kevés figyelemben részesült, mert minden törekvés a lélek megtisztulására, a testiség kötelékei alól való feloldozására irányult. A lovagi nevelésben éppen ellenkezőleg a test edzése, erőssé tétele volt fontosabb, mert a lovagok azt tekintették feladatuknak, hogy harcban és háborúban viaskodva, életüket kockára téve védelmezzék meg a lelki javakat: a vallást, hitet, erkölcsöt, becsületet.”²⁷*

És noha ez mind igaz lehetett a 11. századra, pont Ramon Lull és kortársai kelnek ki az effajta gondolkodásmód ellen. Hangsúlyozottan elutasítják a lovagiság pusztán fizikai nevelését, és mindvégig hangsúlyozzák, hogy a lovagi rendhez csak azok tartozhatnak, akik a lovagisághoz tartozó lelki erényeket is elsajátítják:

„Mint ahogy e fentebb mondott lovagi dolgok a testet érintik, úgy az Igazság, a Bölcsesség, a Jótékonyság, a Hűség, az Igazságosság, az Alázat, az Erősség, a Remény, a Tettekéesség és minden egyéb erény pedig a lelket. /.../ Az a lovag, ki csak a lovagi rendhez tartozó testi dolgokat gyakorolja, de nem bírja a lovagi lélekhez tartozó erényeket, nem a lovagi rend barátja.”²⁸

---

²⁷ SZABÓ GERGELY VALENTÍN: *A középkori neveltetés kialakulása* – AE Scholler 3 dolgozat, 3. oldal 2014

²⁸ RAMON LULL: *Az lovagi rend könyve - Harmadik könyv*, 52-53. oldal (Fordította: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatoll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014

2.3. A lovagi fegyverzet jelképrendszere és kapcsolata a kard igazságosztó szerepéhez

Tudvalévő, hogy a 11. században megerősödő, és írásban is lejegyzett lovagi kultúra minden egyes eleme szimbolikus jelentéstartalmat hordoz. Így nemcsak a kardnak, és annak viselésének, de a páncélos lovagság minden egyes fegyverzetének megvolt a maga külön jelképrendszere. Ez a jelképrendszer egészen visszavezethető az antik görögség kataphrakt nehézlovasságához, akik a pártus-háborúk során, a héraikleiai csatában, Pürrhosz seregében, (aki Épeirosz és Makedónia királya volt Kr.e. 318-272 között), már a Kr.e. 3. évszázadban nagy gondot okoztak a rómaiaknak. Egyes szerzők szerint a görög kataphraktosz-ok (κατάφρακτος, latin: *cataphractarius*, *clibanarius*) eredetét pedig az ókori kelet-iráni törzsek közt kell keresnünk, amelyet átvettek a görögök, majd meglepően későn, csak Hadrianus uralma idején (Kr. u. 117-138), a rómaiak is.²⁹

Így a lovagiság jelképrendszerét, különös tekintettel a pajzs és kard viselésére vonatkozóan egészen vissza tudjuk vezetni az ókori iráni-perzsa-görög kultúráig.

Mint fentebb írtam, római közvetítéssel jutunk el odáig, hogy a Karoling dinasztia seregeiben, és így a 8. századi Frank Birodalom egészében már kiemelt szerepet játszanak a páncélozott lovagság tagjai. Ennek a páncélozott lovagságnak köszönhető Martell Károly, mórok felett aratott győzelme 732-ben, a Tours melletti csatában. Érdekes történelmi tény, hogy ez a győzelem akkora hatással volt Frank Birodalomra, hogy Martell Károly győzelme után, *Majordomus*-i tisztségében az uralkodó meroving király nélkül kormányzott. A Merovingok végső trónfosztása Zakariás pápa engedélyével és felhatalmazásával történt, aki Kis Pipint (Martell Károly fiát) tette a Frankok királyává Kr.u. 752-ben.³⁰ A feljegyzések szerint a legelső pápai „Szent Kardot” (*Ensis Benedictus*) is ő készítette Kis Pipin számára, bár létezik olyan feltevés is, hogy ez a Szent Kard, az Isten Kardja, azaz Attila Kardja, vagyis, mint láttuk Mars Isten kardja volt, amit Kis Pipin fia, Nagy Károly nyíltan viselt, mikor III. Leó pápa Kr.u. 800-ban császárrá koronázta. A pápai „Szent Kardok”-ról, és azok adományozási szertartásáról, a 2.6. alfejezetben értekezem részletesen.

---

²⁹ WINKLER GUSZTÁV: *A hadviselés művészete*, Tinta Könyvkiadó, 1999

³⁰ EPPERLEIN SIEGFRIED: *Nagy Károly*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1982

Visszakanyarodva a lovagi kultúra, és a fegyverviselés kiemelt szimbolikus szerepére, forduljunk röviden Wilhelmus Peraldus, egy 13. századi dominikánus szerzetes, *Summa de vitiis et virtutibus* („Értekezés az erényekről és az erkölcsekről”) című munkájának, kódex illusztrációjához, amely 1236-1250 között készülhetett. (A könyv 1249-re tehető.) A Párizsban tanult, majd a Lion-i domonkos rend apátja, könyvében a hét halálos bűnnel megküzdő páncélos lovag minden egyes fegyverének, felfedi jelképes jelentését, és pontosan meg is nevezi azt:

A lovagot a hit pajzsa (*scutum fidei*) védelmezi, melyet a Szentháromság tanítása díszít. Bal kezében az állhatatosság (*perseverantia*) kopjája, jobb kezében a lovagi kard, amely Isten igéje (*verbum Dei*).

Az illusztráció alapján, minden egyes fegyver, egy-egy erény megtestesítője, amely szerint: a sisak a jövőben várható örömeket (*spes futuri gaudii*), jelenti (kortárs fogalmakkal az optimizmust). A páncéling, a könyörületességet (*caritas*), a kantár, a józan ítélő képességet (*discretio*), a nyeregtakaró, az alázatosságot (*humilitas*). A sarkantyúk, a fegyelmezettséget (*disciplina*), kengyelek a jó cselekedetekre való törekvést (*propositum boni operis*). A zászló, a kopja hegyén a mennyei birodalom utáni sóvárgást (*regni celestis desiderum*). A nyereg a katolikus hitet (*christiana religio*), a ló a jószándékot (*bona voluntas*), a 4 patkó az örömet (*delectatio*), az összhangot (*concensus*), a jócselekedeteket (*bonum opus*), és a jólneveltséget (*consuetudo*) jelentik. (lásd 8. Kép.)

8. kép: Wilhelmus Peraldus: *Summa de vitiis et virtutibus* illusztrációja MS 3244. fol. 28r

A képen a lovag feje felett egy szalagon a következő felirat olvasható: „*militia est vita hominis super terram*”. Ez Jób könyvének 7.1-es idézete, mely szerint: „szolgálat az ember sorsa a földön”. A latin szövegben a *militia* kifejezést találjuk a szolgálatra, amely alatt szigorúan nem a katonai szolgálatot, hanem a „kemény munkát” és az Istennek tett, hitbéli szolgálatot érti az eredeti bibliai szöveg.³¹ Az ilyen, eredeti értelemben vett szolgálát az egyetlen, amit a lovagi szolgálát jelentett. Hadd idézzem ide, ismét Ramon Lull könyvét, és amit a „Lovag hivatala” című fejezetében ír erről:

„*A lovag hivatala a katolikus hit megtartása és védelme, melyet az Atyaisten a fia által hozott e világra, Miasszonyunk, Szűz Mária által testet öltve. E hit méltósága és megsokszorozása végett sokat szenvedett a Fiú e világban, és gyötrelmes halált halt. A mi Urunk azért választotta ki a papokat, hogy fenntartsák a szent katolikus hitet, a Szentírással érvelve a bűnösök és hitetlenek ellen. A dicső Isten a lovagokat (pedig) azért választotta, hogy a fegyverek erejével győzzék le a gonoszokat, akik nap mint nap az Anyaszentegyház*

³¹ PETER JOHNSON: *The Knight, Sword and Shield*, in *The Sword – Form and Thought*, Deutsches Klingensmuseum Solingen 2015; 76. oldal

megdöntésén fáradoznak. Az ilyen lovagok Isten barátai, kiket tisztelet illet e világban és odaát is, mivel ők örködnék a hit felett, melyet védenünk adatott. A hit nélküli lovag, ki nem a hitére támaszkodik, ellenére van a (hit) fenntartóinak, miként az olyan ember, ki bár Istentől értelmet kapott, mégis ellenére használja azt.”³²

A hit megtartása és védelme, a hét halálos bűnnel szemben, akiket ördögi alakban szolgálóikkal együtt ábrázol a lovaggal szemben a kódex, pedig a Szentlélek olyan adományaival jutalmazza meg a lovagot, mint *spiritus timoris Dei*: az Istenfélelem, a *spiritus sapientiae*: a bölcsesség szelleme, a *pauperitas*: a szegénység, vagy a *pax*: a lelki béke. Ezek galambok formájában állnak ellen a hét halálos bűnnek. Ez a hét lelki adomány a „hét boldogság” (*septem beatitudines*), amely valójában felvértezi a lovagot a gonosszal szembeni küzdelemre. Persze mindet utalás ez Szent Pál Efezusiaknak írt levelének 6.11-6.17 soraira:

„Öltsétek föl az Isten fegyverzetét, hogy a sátán cselvetéseinek ellenállhassatok. Nem annyira a vér és a test ellen kell küzdenünk, hanem a fejedelemségek és hatalmasságok, ennek a sötét világnak kormányzói és az égi magasságoknak gonosz szellemei ellen. Ezért öltsétek fel az Isten fegyverzetét, hogy a gonosz napon ellenállhassatok, és mindent legyőzve megtarthassátok állásaitokat. Így készüljétek föl: csatoljátok derekatokra az igazság övét, öltsétek magatokra a megigazulás páncélját, sarunak meg a készséget viseljétek a békesség evangéliumának hirdetésére. Mindehhez fogjátok a hit pajzsát, ezzel elháríthatjátok a gonosz minden tüzes nyilát. Tegyétek fel az üdvösség sisakját, és ragadjátok meg a lélek kardját, vagyis az Isten szavát.”

Úgy tűnik, hogy abban minden korabeli lovagi kódex egyetért, hogy az egyes fegyverek mind szimbolikus jelentőségűek, de abban nincs közös pont, hogy melyik fegyver pontosan mit jelöl. Ramon Lull is részletesen foglalkozik a lovagok fegyverzetével és avval, hogy ezek a dolgok mit jelképeznek Hatodik könyvében. Ebben a hatodik könyvben egy sokkal részletesebb kifejtést találunk arról, hogy melyik fegyver mit jelképez, de ez Wilhelmus Peraldus felsorolásához képest, egy teljesen más interpretáció. Lull könyvében például a sisak a szegénytől való félelem jelképe, míg a lovagi lándzsa az igazság jelképe, „*mivel az igazság is sima és egyenes*”. A *páncéling* a „bűnök elleni erősség szimbóluma”, a *lábvértje* biztonságod ad útjain, hogy vas léptekkel tartsa magát a lovagi úton. A *sarkantyú* a szorgalom

---

³² RAMON LULL: Az lovagi rend könyve - Harmadik könyv, 45-46. oldal (Fordította: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatóll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014

és a serénység, a *nyakvért* az engedelmesség szimbóluma, a *buzogány* az erő és bátorság, a *kegyelemtőr* (melynek latin neve a *miseracordia*, mejnek jelentése könyörületesség, részvét, szájalom, miután ezzel vették el a halálosan megsérült, vagy haldokló lovagok életét) az Úrba vetett hit, a *pajzs* a hűbérúr védelme, a *páncélkesztyű* a gonosz érintése és a hamis eskütétel elleni védelem. A *nyereg* a bátorság biztonsága és a biztos magatartást adja, és hasonló képen így folytatódik a felsorolás tovább. Ennek az egyetlen könyvnek a részletes kifejtése és értelmezése megérne egy önálló dolgozatot, így ennek tartalmi ismertetésétől most eltekintek, és csak a kardra vonatkozó részletet idézem, hiszen ez vizsgálódásom központi tárgya:

„A mise során a pap felruhazza a lovagot a hivatalához szükséges dolgokkal. A papi és a lovagi hivatal harmóniában áll egymással. Így a lovagi rendben e lovagsághoz szükséges dolgok igen fontosak, és kifejeződik általuk a lovagság és a lovagi rend nemessége.

A lovagi kard: A kereszthez való hasonlósága okán az igazságosságot jelképezi A loagnak adott kard, melynek formája a kereszthez hasonlatos, utal arra, hogy a mi Urunk és Istenünk a kereszten győzelmet aratott a halál felett, az emberiség érdekében, mely addig első apánk, Ádám bűneit hordozta. Így aztán a lovag meghódítani és megsemmisíteni tartozik a kereszt ellenségeit a kard által, s így a lovagság az igazságosság őrizője. A lovagi kard mindkét oldala éles, jelképezvén, hogy a loagnak kardjával a (bátor) lovagságot és az igazságosságot is őriznie kell.”³³

Ebben az interpretációban a kard alakja az, amely a kapcsolatot megteremti a krisztusi megváltás és a fegyver között. Mint a fenti idézetből is kiolvasható, a megváltás lényege az eredendő bűn eltörlése, azaz a halál felett aratott győzelem. Az igazságosság pedig abban rejlik, hogy a kereszt ellenségeit a kard által a lovag megsemmisíteni tartozik. A kereszt ellenségei itt nem a más vallásúakat jelenti, hanem mindazokat, akik a hét halálos bűn szerint élnek, azaz Lull szavaival élve, a „gonoszság”, azaz a Sátán szolgálói.

Ramon Lull könyve alapján egyértelmű tehát, hogy a kard viselése, és az avval való felövezés kizárólag az Isteni Rend fenntartásának, és a gonosz legyőzetésének eszköze. A lovag, aki pedig a lovagi szerszámokat magára ölti, valójában nem vasból, hanem lovagi erényekből ölt páncélt magára. Anélkül, hogy ezeket az erényeket és szimbolikus jelentés tartalmakat egy

---

³³ RAMON LULL: Az lovagi rend könyve - Hatodik könyv, 95-96.oldal (Fordította: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatóll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014

fegyvernök ismerné, nem lenne értelme, sem haszna a lovaggá avatásának. A pusztá fegyverforgatás tudománya a középkori lovag számára értelmetlen és hasztalan, csakis ennek a komplex jelképrendszernek az ismeretében nyer értelmet. Ezért is adja írásba, hogy:

„A lovag, ki a fegyvernököt felavatja, erényes kell legyen, mivel nem adhat olyat másnak, mellyel ő maga nem bír. /.../ Azon hercegnek vagy bárónak, ki a fegyvernököt lovaggá üti, magának is erényesnek és a lovagi rendbe tartozónak kell lennie, mivel hogy tehet valakit erényes lovaggá olyan lovag, ki maga nem erényes? Az ilyen lovag rosszabb helyzetben van, mint a növények, mivel azoknak erejük van természetüket egymásba átplántálni, ahogy a vadállatoknak és a baromfiknak is. Gonosz és hamis az a lovag, ki meggondolatlanul szaporítja a rendet, mivel alávalóan rosszat tesz a lovagságnak. Helytelen dolgot tesz, és a lovagság dicsősége helyett annak bukását siettet. Megeshet tehát, hogy ily mulasztás okán a fegyvernök nem részesül oly fokban az isteni kegyelemben - sem erkölcsében sem lovagi mivoltában - mintha egy jó és hűséges lovag tette volna lovaggá. Így aztán ostoba az a fegyvernök, ki ily lovagtól elfogadja a lovagi rendet.

A fegyvernöknek tehát az oltár előtt térdelve kezeit a menny, testi és lelki szemeit pedig Isten felé kell emelnie, míg lovagja felövezi őt kardjával a Szüzesség, az Igazságosság és a Könyörületesség jegyében. A lovag eztán meg kell csókolja a fegyvernököt és tenyerét kell nyújtsa neki, hogy ezáltal emlékeztesse őt ígéretére, fogadott kötelességeire, és a lovagi renddel járó becsületre.”³⁴

Peraldus kódexlapjához hasonló módon, Lull is hét erényt sorol fel, amit minden lovagnak ismernie kell, mégpedig pont hetedik könyvében. Szavaival élve, ez „gyökere és kezdete minden jó cselekedetnek”. Saját kategorizálása szerint a hét erényből három teológiai avagy „isteni”, négy pedig sarkalatos. A teológiaiak: a *Hit*, a *Remény* és a *Szeretet* (*caritas*), a sarkalatosak pedig az *Igazságosság*, a *Bölcsesség* (*sapientia*), a *Lelkierő* és a *Mértékletesség*. A latin szavak fordításán persze lehet vitatkozni, de jelentésüket és az ezzel társított lovagi cselekedeteket a hetedik könyvében hosszan taglalja.

---

³⁴ RAMON LULL: Az lovagi rend könyve - Ötödik könyv, 91-92.oldal (Fordította: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávatóll Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014

2.4. A lovaggá avatás szertartásrendjének bemutatása

A lovaggá avatás pontos szertartásrendje országról-országra változott, és csak meglehetősen hosszas felkészítés után válhatott valakiből lovag.

A leendő lovagot gyakran már hét éves korában elvitték a szülői háztól, egy olyan udvarba, ahol alkalma nyílt a lovagi erények elsajátítására. Rendszerint tizennégy éves koráig szolgált egy kiváló hírnek örvendő lovag udvarában, mint apród (*page, valet* = inas). Az apródok nevelése nagyrészt valóban a fegyverforgatáshoz szükséges fizikai erő megszerzésére irányult. Kísérte az urát vagy asszonyát a vadászatokra, minden ház körüli fizikai munkát elvégzett, így a folytonos testgyakorlat által megszerezte a fegyverforgatáshoz szükséges erőt és ügyességet. Ugyanakkor, mint inas is szolgálta urát, hogy a szerénység és alázatosság erényét elsajátítsa. Segített urának a felöltözésnél, felszolgált az asztalnál s elkészítette az ágyat. Erkölcsi nevelése, elsősorban a hírhedt lovagtettekről szóló elbeszéléseken keresztül történt. Az udvari dalnokok és a trubadúrok, a lovagi életet dicsőítő énekei, nyújtottak módot az apródok szellemi és erkölcsi nevelésére. A Ramon Lull féle lovagi könyvekből és elbeszélésekből, hősköltevényekből alkotta meg az ifjú nemes, a lovagélet eszményképét.

Miután betöltötte a 14-ik életévét, ha testi ereje és szelleme lehetővé tette, az apródból fegyverhordozó válhatott (*ecuyer* vagy *damoiseau*). Azaz, nehezebb fegyvereket kapott, és a vadászatokon túl, követhette urát a csatákba, háborúba, vagy lovagi tornákra. Itt kötelessége volt hűbérura védelmét, akár az élete árán is megtanulni. Tizenhét éves korában nem ritkán egy fegyverhordozó már távoli hadjáratra indult, hogy mielőtt lovaggá avattatik, e méltóságot valamely kiváló fegyvertény által kiérdemelje. A scholler időszaknak nevezett tanulóévek elteltével, ami rendszeren a 18–21 éves kor közötti időszakot jelentette, a jelölt, ha elég gazdag volt, hogy lovagéletet éljen, ünnepélyes szertartással felvétetett a lovagok valamelyik rendjébe.

Magát a felövezésnek az ünnepélyes aktusát, jelképes szertartások sorozata előzte meg. A jelölt, a testi és lelki tisztaság jelképeként megfürdött, lemosva ezzel magáról minden testi és lelki bűnt, meggyónt és áldozott, és azután tiszta fehér ruhát öltött, és a hagyomány szerint a paradicsomi békesség ígértét jelentő fehér ágyba feküdt. Ezt követően a jelöltet a templomba kísérték, hogy fejére fekete csuklyát húzva, az oltár felé kitért karokkal, virrasztással töltsse a felavatása előtti éjszakát. Kardja és pajzsa gyakorta már ilyenkor az oltáron pihent,

emlékeztetve leendő viselőjét, hogy minden fegyverzete a hit szolgálatában áll. A szerzetesi élet mintájára átvirrasztott éjszakát, a hajnalban megtartott szentmise zárta, mely Nap első sugaraival hívta életre a lovagi felavatásra felkészült újjászülető embert. Ennek keretén belül hosszasan felolvasták a lovagi erényekről szóló egyházi tanítást, és felsorolták a lovag kötelességeit. Ezután a pajzsot és kardot a két tanú elvitte a felavatási szertartást végző úrnak.

A tulajdonképpeni ünnepség a felöltöztetés szertartásával vette kezdetét. A vörös színű ruha arra figyelmeztette az ifjút, hogy kötelessége az egyházért harcolva vérét ontania. A fekete harisnya a halálra emlékeztetett, a fehér öv pedig a testi önmegtartóztatást jelképezte. Az ily módon felruházott fegyvernököt átvezették a nyilvános ceremónia helyszínéül szolgáló lovagterembe, ahol sor kerülhetett végre a hön áhított felövezésre is. A jelöltet a két hiteles tanú és jóakaró nyilvánosan bemutatta az avató nagymesternek, aki ezután nyújtotta át neki az oltáron megszentelt fegyvereket és az arany sarkantyút. A jelölt ilyenkor hűséget esküdött urának, és az Anyaszentegyháznak. A lovagi eskü általában három fontos kitéletet tartalmazott, mely szerint a lovag nem szövetkezik árulókkal, nem ad tanácsot hölgyeknek, azokat minden erejével védelmezi, és, hogy minden nap imádkozik Istenhez, és ha teheti napi misét hallgat. Ezután mindannyian átvonultak a templomba, ahol a pap megáldotta az oltárra fektetett kardot és az ifjú lovagot.

9. Kép: II. János francia király lovagokat avat. korai XV. századi miniatúra.

A mise végén a pap megáldotta kardját, és az avató mester, rendszerint egy nemes rangú lovag, rendszeren az, kinek udvarában szolgált, kardjának lapjával vagy a kézfeje hátával, a vállára (vagy nyakára) ütött e szavak kíséretében: „Lovaggá avatlak az Atyának, Fiúnak és Szent-Léleknek nevében”. E mögött a szimbolikus cselekedet mögött korábban egy tényleges pofon, vagy ököllel a fülre mért jelképes ütés állt (az úgynevezett *colée*) mely mögött az a gondolat húzódik, hogy ez kellett, hogy legyen az utolsó

testi-lelki sértés, amit a jelölt életében elviselt. Ezt követően őt, mint lovagot, Isten felövezett Igazságosztóját, feltétlen tisztelet kell, hogy övezze (lásd 9. kép).

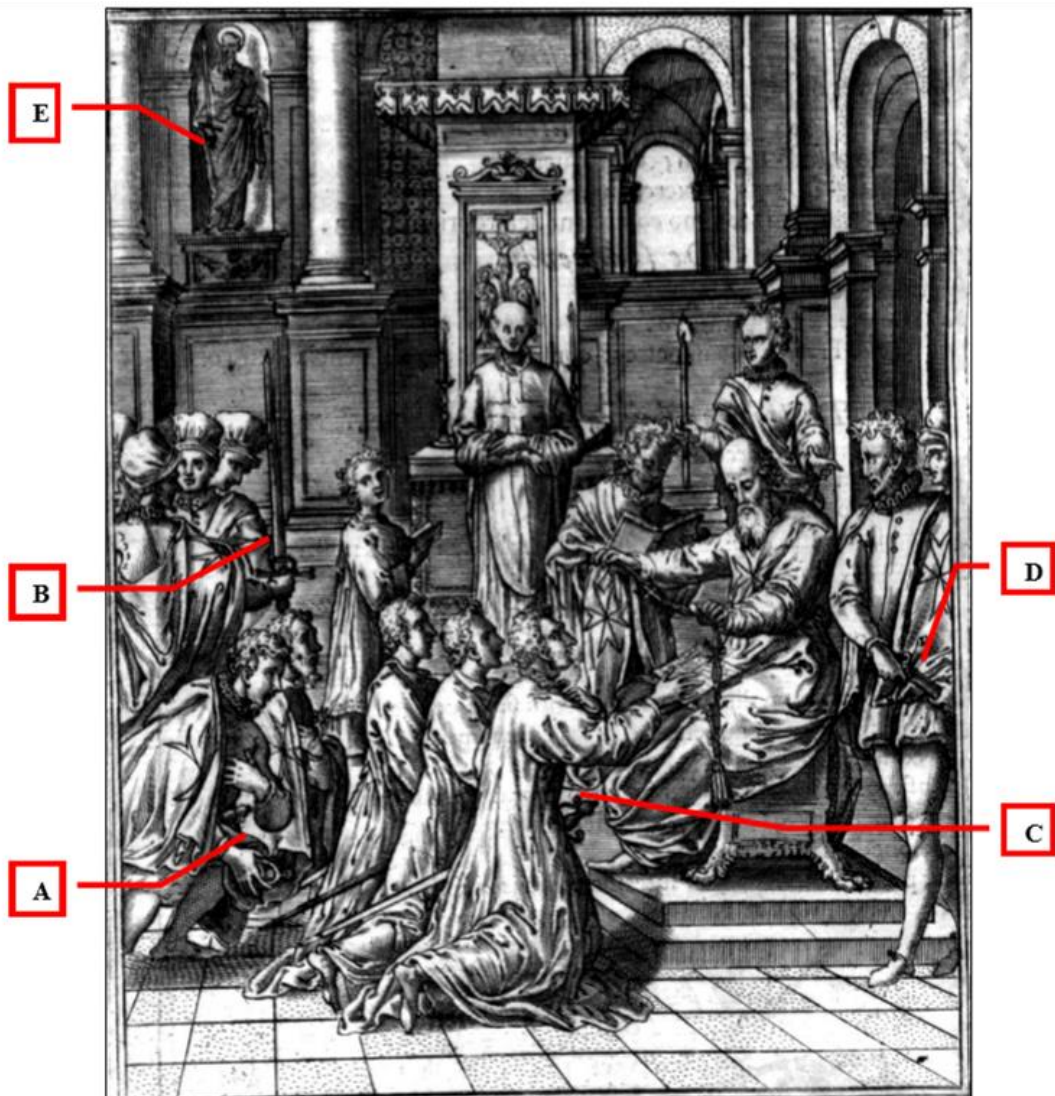
Az új lovag a kardlapolás jelképes aktusa után, megesküdött, hogy fegyvereit az elnyomottak és gyöngék védelmezésére szenteli, mire az avató mester a pap által megszentelt kardot az oldalára övezte. A két jóakaró, és tanúként kísérő lovag egyenként ráadták a lovagi fegyverzetet, legutoljára a lovagméltóságot jelző aranyozott sarkantyút, mire az új lovag lóra kapva lándzsájával földre sújtott egy előre e célra felállított bábót. Az új lovag egy tiszteletkört tett a városban, és gyakran ajándékokat osztogatott a bőkezűség erényét gyakorolva. A szertartást rendesen, zenés-táncos ünnepi lakoma, majd a következő nap lovagi torna zárta, ahol az ifjú lovag bemutathatta jártasságát az egyes fegyvernemekben.

2.5. A karddal való felövezés szimbolikája

Annak bemutatására hogy a lovaggá ütés szertartása mennyire gazdag szimbolikus jelentéstartalommal, különös tekintettel a kard szimbolikájára, a Máltai Lovagrend egy beavató szertartásának illusztrációját mutatom be, amely az 1588-as *Statuta Hospitalis Hierusalem* című római kiadványban, a lovaggá avatási szertartást taglaló fejezetének borítójaként jelent meg. A máltai rend szerinti lovaggá ütés szertartását, a Máltára látogató Erbach grófja is lejegyzí, és feljegyzései teljesen egybe vágnak az illusztrációval, ami azt jelzi, hogy egy korabeli szemtanú készítette a képet.³⁵

---

³⁵ FRANCO DAVIES: *The Practical and Symbolic Dimensions of Edged Weapons for the Hospitallers, in Particular Swords, 1530-1798*; 83. oldal Department of History, Faculty of Arts, University of Malta. 2014

10. kép: A lovaggá avatás szertartása, amely a kardok különböző szimbolikus jelentéstartalmát ábrázolják a *Statuta Hospitalis Hierusalem* című kiadványból (Malta, 1588),

A képen három jelöltet látunk, aki a *Dante*-nak nevezett avató mester előtt térdel. A szertartást vezető nagymester minden esetben a rend egy kiemelkedő lovagja. A Dante éppen egy övet nyújt át a jelölteknek, ami a szüzességi fogadalmuk megtartására, és általános értelemben a földi hívságoktól való tartózkodásra kell, hogy emlékeztesse őket. Az öv a jelöltek bal kezében tartott kardok felövezését is szolgálja; ez a rendnek fogadott hűségüket is jelképezi. A jelöltek övezetlen, szabadon lebegő ruhája, az anyagi és világi kötelekektől való teljes függetlenséget jelöli. A Dante mögött álló ifjú lovag kezében gyertya ég, ami a felebaráti szeretet (*caritas*) szimbóluma. A számos egyéb jelkép mellett, itt csak a képen látható hét kard szimbolikus jelentését szeretném röviden kifejtetni, amely a fentebb felsorolt hét lovagi erényhez hasonlóan, itt is a lovagi kultúra hétféle erényét jelképezi.

Az „A” betűvel jelzett lovag kardja a hüvelyébe helyezve vár. Ennek a lovagnak a kezében van az aranysarkantyú, amelyet készül a jelöltek sarkára kötni. A sarkantyú, mint fentebb láttuk, a *fegyelem*, de a serénység jelképe is egyben, azé a lelkierőé, amellyel a jelöltek a fogadalmukat betartják.

A „B” betűvel jelölt lovag, kezében a kardot az égnek tartja. Ő már a szertartásnak azt a stádiumát jelképezi, amikor a jelöltek a felövezést követően hármat suhintanak kardjukkal, hogy a hit ellenségeit *bátorságukkal* megfélemlítsék. A hüvelyéből kihúzott penge éle, itt is a *hit*, a *remény*, és a *szereetet* hármasság teológiai erényének allegóriája. A legfőbb hármasság erények ezek, amelyekre a lovag a hit védelmében támaszkodhat.

A „C” betűvel jelölt három kard, a jelöltek bal kezében, hüvelyükben vároznak a szolgálattételre. Mint fentebb említettük, a leeresztett, felövezetlen kardok, a rendnek tett hűségüket és a *szolgálatot* jelképezik. Utalva arra, hogy kardot rántani csak és kizárólag a hit és Isten igazságainak védelmében lehet. Az igaz lovag tartózkodik az erőszak minden formájától, elmélyében a béke és szeretet vezérli.

A „D” betűvel jelölt lovag, akinek köpenyén jól látható a máltai kereszt, úgy tűnik kardját éppen kirántani készül, de az írásos feljegyzések szerint, az avató mester, a Dante, éppen arra utasítja, hogy az *engedelmesség* nevében, kardját éppen, hogy eltegye.

Végül az „E” betűvel jelölt Szent Pál szobra kezében tartott, égnek szegezett „Szent Kard”, az Isteni ítéletet, így az *Igazságosságot* jelenti. Ez az egyetlen kard az ábrázoláson, amely spirituális rangot hordoz, és amely az isteni törvény nevében, a halál feletti győzelmet jelképezi. Az Újszövetség feljegyzése szerint (ApCsel 27.23) Szent Pált álmában egy angyal utasította, hogy Néró, a római császár elé járuljon, aki azután fejét vétette egy karddal, Kr. u.67-ben.³⁶ Ezután Szent Pál apostol kezében a kard nemcsak a mártíromság, de az Istennek tett feltétlen engedelmesség, és hűség jelképe is. Azé a tanútételé, amely az isteni rendeltetésbe és igazságosságba vetett feltétlen bizalmat tükrözi.

---

³⁶ „Mert ma éjjel elém állt annak az Istennek az angyala, akié vagyok, és akinek szolgállok. Ez azt mondta: Ne félj, Pál, neked a császár elé kell állnod, és Isten neked ajándékozta mindazokat, akik veled vannak a hajón.” (Apostolok Cselekedetei 27.23)

Franco Davies a fentebb citált művében hangsúlyozza, hogy ezek a lovaggá avatási szertartások publikus természetüknél fogva lehetővé tették, hogy az avató mesterek el is magyarázzák ezeket a jelképeket, és elmondják velük egyben a lovagi erények magyarázatát is. A felsorolást minden esetben az isteni „Szent Kard” magyarázata és az ehhez kapcsolódó teleologikus lovagi küldetés zárta, mely arra hívta fel a figyelmet, hogy minden világi tevékenység célja, Krisztus második eljövételének, és az Isteni Igazságtételnek előkészítéseként zajlik. Minden lovagi cselekedet a gonoszság megfékezésére, és a jóság megsegítésére irányul. A kivont kardok kettős pengeele ezt a kétrétű szolgálatot írja elő minden felavatott loagnak. A felavatás szertartása pedig azt a hevületet, amit a szenvedély lángjaként az archaikus ábrázolások Mihály arkangyal kezébe adnak.

2.6. A pápai Szent Kardok adományozása

A fentebbi fejezetekben igyekeztem megmutatni, hogy a karddal történő felövezés, a lovagi méltóság spirituális rangra emelését jelenti. A kard adományozása nem holmi gyilkos eszköz vagy pusztító fegyver átadását jelenti, hanem annak a túlvilági üdvösséggel kapcsolatos (eszkatológikus) küldetéstudatnak a szimbolikus megerősítését, amely a paradicsomból kiűzetett, bűnös emberek lelkének megmentéséért folytatott, folyamatos küzdelmet jelenti. A kard, mely formailag is a kereszttel analóg, a megváltás, és a halál legyőzésének szimbolikus eszköze.

Természetesen ennek felismerése és integrálása egy lovagi életmódba, egy nagyon idealizált, eszmei állapotot, emelkedett világlátást és gondolkodásmódot követel. Egy hétköznapi loag, aligha jutott az absztrakt filozófia ezen szintjére. De mindezzel a fentebb felsorolt, halmozott jelentéstartalommal együtt, a királyok számára mégis ismert és elvárt volt a pallosjog ilyen értelmezése és gyakorlása. Mi sem tükrözi ezt jobban, minthogy a loagrendek mellett, más országokhoz hasonlóan a Szentszék is érdemrendek adományozásával ismerte és ismeri el a világi személyek és szerzetesek egyéni érdemeit, kiemelkedő teljesítményét, vagy az Egyháznak tett hűséges szolgálatát. A XXI. századra már csak két pápai érdemrend adományozása létezik, a *Benemerenti-érdemérem*, valamint a „*Pro Ecclesia et Pontifice*” *érdemkereszt*. A korábbi sajátos pápai kitüntetések közül mára csak az Arany Rózsa maradt fenn. De itt feltétlen meg kell említenünk a „Kard és Süveg” pápai kitüntetést, amelyhez kiemelt módon kapcsolódik a pápai ceremóniális díszkardok (*ensis benedictus*) szimbolikus

jelentéstartalma. Ebben csúcsonylik ki a katolikus egyházon belül, a kardtisztelet égi eredetű jelentőségének kultusza.

A „Kard és Süveg” kitüntetést, a 13. századtól adományozta a pápa az arra érdemes hadvezéreknek győzelmük jutalmául, avagy bátorításul. Egy rendkívül díszes, aranyozott kardot küldött, amelyet azt megelőzően, mindig a karácsony éjjelén tartott szentmisén áldott meg. Az aranyozott markolatú díszkardhoz (olaszul: stocco) egy vörös bársonyból készült fejedelmi süveg (olaszul: berrettone, latinul: pileum) is tartozott, amelyet gyöngyökből hímzett galamb, a Szentlélek jelképe díszített.

11. Kép: II. Ulászló pápai díszkardja a Nemzeti Múzeumban.

Persze számos eszmetörténész és kutató hangsúlyozza, hogy a katolikus egyház legfőbb főpapja (a pápa) által megszentelt kardok hagyománya sokkal régebbi, és egészen visszavezethető első Pál pápáig, aki a frankok királyának Kis Pipinnek ajándékozott először ilyet Kr.u. 758-ban³⁷, így magának a tárgyalt jelképes jelentéstartalomnak a kialakulása bizonyára sokkal korábbi, mely szerint a kard isten igazságának és ítéletének egyetlen jogos eszköze. Ezt a harmadik fejezetben bizonyítani is fogom: a jelentéstartalom még csak nem is középkori eredetű, hanem jóval visszanyúlik az ókori hiedelmek jelképes világához, mely jóval a kereszténység előtti korban született. A pápai szent kardok, az angyalok fegyverét idézik mind méretükben, mind megjelenésükben, de legfőképp szakrális funkciójukban, amely a gonosz ellen folytatott küzdelem, és az elveszett lelkek visszatérítését szolgálja. Az *ensis benedictus* olyan ceremoniális díszkard, amelynek funkciója egyértelműen szimbolikus, hiszen a legtöbb ilyen kard hossza legalább 2 méter és díszítettsége, valamint súlya miatt, funkcionális fegyverként nem használható. (Azzal együtt, hogy II. Ulászló kardjának hossza pl. mindössze 1068 mm, tehát funkcionális hosszúságú.)³⁸ (11. kép.)

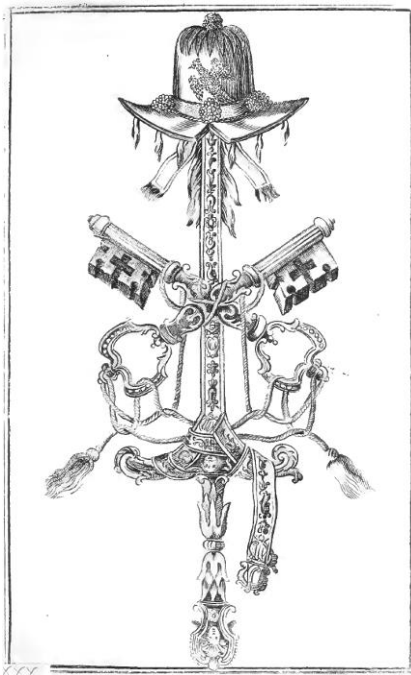
³⁷ CHARLES BURNES: "Papal Gifts to Scottish Monarchs: The Golden Rose and the Blessed Sword". Innes Review. Edinburgh University, 1969

³⁸ DR. KALMÁR JÁNOS: II. Ulászló pápai díszkardja 1509-ből, 5. oldal. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1958

II. Ulászló kardán kívül, jómagam is láttam két ilyen gigászi méretű szent kardot a bécsi királyi fegyvertárban, aligha forgathatók vagy viselhetők. Hiába tartozik hozzá öv is, ez kizárólag a felövezési rítus kelléke, amikor is az övet a jobb vállra vetve, a kardrántás szimbolikus cselekedete miatt akasztották a királyok magukra. Ezzel ért egyet Dr. Kalmár János is, II. Ulászló kardjáról írt tanulmányában, melyben hangsúlyozza, hogy

„A Dobzse Lászlónak küldött pápai díszkard nem tartozik az efajta díszkardok legnagyobb példányai közé. voltak jóval nagyobb méretű díszkardok is. /.../ Bárhogyan is viselték is eredetileg ezt a fegyvert, egészen bizonyos az, hogy az öv hovatovább mindinkább csak magának a felövezésnek rítusához szolgált, magát a kardot pedig kézzel fogva, pengéje csúcsával az ég felé emelték és így hordozták. /.../ A pápa úgy nyújtotta át a díszkardot, hogy annak markolata lefelé van, míg a penge csúcsát a fölébe tűzött díszsüveg borítja el.”

12. Kép: Manuel Pinto da Fonseca 1747-es pápai díszkardja, tetején a süveggel, és a vatikáni pecséttel (a mennyek kapujának 2 kulcsával)

Az bizonyos, hogy a kutatók szerint az első ilyen pápai szent kardot, 1202-ben adományozta III. Ince pápa, I. Vilmos, skót királynak, de maga a kard nincs meg. Az legkorábbi fennmaradt pápai díszkard 1446-ból származik, amit a madridi királyi palotában őriznek. Ezt IV. Jenő pápa adományozta II. János kasztíliai királynak. Fontos magyar vonatkozásban megjegyezni, hogy ebben a pápai kitüntetésben (*Stocco e Berrettone*) részesült például Mátyás király 1471-ben, valamint II. Ulászló 1510-ben, és Ulászló pápai díszkardja ma is látható a Magyar Nemzeti Múzeumban. Továbbá ilyen ajándékban részesült később Sobieski János lengyel király az 1683-as bécsi diadalért, illetve Savoyai Jenő herceg 1716-os pétervárad győzelme után. Az utolsó kardot és süveget Hermann Kanzler tábornok, a pápai seregek utolsó főparancsnoka kapta Boldog IX. Piusztól 1877-ben.

A pápai szent kard adományozásának Bibliai előképe az a jelenet, amikor a döntő ütközet előtt álló Makkabeus Júdásnak, álmában Jeremiás próféta egy „szent kardot” nyújt át:

„Aztán Jeremiás kinyújtotta jobbját és átadott Judásnak egy arany kardot. Átadáskor e szavakat intézte hozzá: „Vedd Isten ajándékát. a szent kardot! Megsemmisíted vele ellenségeidet!” (2Mak 15,16)

A Makkabeusok két könyve nem része a zsidó kánonnak, így csak később kerül be a Bibliába, de a Septuaginta fordításában már szerepel. A „szent kard” fordításaként pedig, a Teremtés könyvéhez hasonló módon, itt is az „*aigaiian romphaian*” kifejezést találjuk, aminek különös jelentőségéről a harmadik fejezetben szólok.³⁹ A „Szent Kard” képzete, amely Isten ajándéka, tehát megjelenik Bibliai kontextusban is, és ezt a *kardot*, itt a Makkabeusok könyvében ugyanazzal a szavakkal jelölik, mint azt a kardot, amellyel a paradicsomi kertet őrzik a

13. Kép: II. Ferdinánd, Habsburg uralkodó pápai díszkardja 1567-ből. A Bécsi Királyi Fegyvertárban őrzik. Közel 3 méter hosszú.

Kerubok seregével, a bűnös emberektől. A harmadik fejezetben látjuk majd, hogy ez a Szent Kard egy önálló entitás, de a XIV. század keresztény hitvilágában, számos képzet torzulása miatt, már Mihály arkangyal kezében lángoló fény(lő)kard.

Úgy vélem nem véletlen, hogy a Pápai Szent kardok, e szerint a képzet szerint készültek. Pusztán méretük a paradicsomi édenkeretet őrző kerubokat idézi. Felövezési szertartásuk szinte teljesen megegyezik a lovaggá avatás szertartásával, azzal a különbséggel, hogy az ajándékozási rítus során, a misének része volt egy körmenet is, ahol a szent kardot körbe hordozták. Ezt követően a szent karddal felövezett uralkodó, a kardot „kirántotta” hüvelyéből, annak markolatgombját háromszor a földhöz verte, majd háromszor az égbe emelte, jelképezve ezzel a Szentháromságnak tett hűségesküt és azt a fogadalmat, hogy az isteni kard hatalmát csak a hit szolgálatába állítja.

Az égnek emelt, majd a földhöz vert, vagy sziklába szúrt, Istennek felajánlott kard, megint csak időtlen archetoposz, amely egyetlen mozdulatban köti össze az eget a földdel, a Szentet a Profánnal, a Celesztialis égi tüzet, a Mundán földi világgal. Maga a lángoló villám, az isteni fény, amely az égi akarat közvetítője az emberek felé.

³⁹ A Septuaginta fordítása: „λαβὲ τὴν ἁγίαν ῥομφαίαν δῶρον παρὰ τοῦ θεοῦ δι’ ἧς θραύσεις τοὺς ὑπεναντίους” Az angol nyelvű fordítás: „Take the holy sword as a gift from God with which you will strike down your adversaries.” és végül a héber eredeti: יתנה בידיו ויאמר: קח נא את החרב הקדושה בידך, והכית בו את צורריך.

3. A „lángoló kard” bibliai eredete

Az előző két fejezetben igyekeztem megmutatni, hogy a kard, mint igazságosztó eszköz, egyetemes emberi képzet. Megtalálható számos nép kulturális hagyatékában, földrajzi meghatározás nélkül is. A második fejezetben bemutattam, hogy a lovagi kultúrában a fegyverforgatás és különös tekintettel a kardviselés, milyen fontos szimbolikus jelentéstartalmakat hordoz.

A harmadik fejezetben, arra keresem a választ, hogy ha a *kard*, kezdetben az isteni Igazság és szétválasztás eszköze, melyet csak a Világkirályok kaphatnak égi küldöncöktől kezükbe, honnan származik? És hogyan néz ki?

Ha kizárólag a „keresztény” világ kultúrtörténetében kutakodunk, méltán merül fel a kérdés, hogy milyen lehetett az „Isten Kardja”? Milyen az a kard amellyel legyőzték Lucifert, a legnagyobb Kisértőt, és amellyel Mihály arkangyal letaszította mennyek birodalmából? Egyáltalán honnan fakad ennek a kardnak a képzete?

14. Kép: A Michaelsberg kolostor rokokó szószékének Mihály arkangyal ábrázolása Bamberg-ben.

Ha alaposan szemügyre vesszük a kereszténység különböző ikonikus ábrázolásait, gyakran feltűnik, hogy az angyalok kezében, és különösen Mihály arkangyal kezében nem akármilyen közönséges kard tűnik fel, hanem egy lángokból álló „fenyegető tüzes kard”, mint amelyet a balra látható, szobron tart a kezében, a XI. században alapított, bambergi Michaelsberg kolostorban. (14. kép)

Miután a kolostort egy tűzvész után a késő barokk-korban újjáépítették, a Szent Mihály kápolna rokokó szószékének csúcsán egy olyan XVIII. század eleji ábrázolás látható, amelyet nyilvánvalóan befolyásoltak a korszakra jellemző egyszerű, könnyű, egykezes udvari kardok. A késő reneszánsz korára, már széles körben elterjedt volt az a közhiedelem és ábrázolásmód, hogy az angyalok eszköze egy egykezes „kard”, amely egészen a XI. századi, középkori katedrálisépítők és kőművesek, kódexmásolók ikonográfiai ábrázolásmódjáig vezethető vissza. Az angyalok fegyvere a koraközépkortól már az általunk kardként ismert

egykezes, vagy kétkezes vágó és szúrófegyver, míg a korábbi bizánci ábrázolásokon, mint látni fogjuk, még korántsem az.

Megjegyzendő, hogy a XVII. század közepén Bajorországban is divatossá váltak a „lángoló kard” néven futó típusok, ismertebb nevükön a *Flamberge*-k, (*flambard*, *flammard*, és *Flammenschwert*) amelyek lángszerű, hullámos pengével kiegészített, gyakran kosaras rapierek voltak. A *Flamberge*, olyan hullám pengéjű rapier volt, amely a felsőbb udvari körökben forgó tisztek között nagyon népszerűvé vált a 1600 évek második felére. Téves módon úgy hitték, hogy ezek halálosabb sebet ejtenek, mint az egyenes pengéjű rapierek.

15. Kép: XVII. századi hullámos pengéjű bajor *flammenschwert*

Tény, hogy a lekötéseknél a hullámos penge némileg lelassította az ellenfél pengéjét, és kellemetlen rezgéseket keltett, így nehezebb volt velük az egyes csavarásokat kivitelezni. Legalább is ezt állítják a leírások. Ezzel együtt a történeti hitelesség nevében, fontos tisztázni, hogy a *flamberge* eredetileg egyszerű kosaras rapiert jelentett, aminek egyenes volt a pengéje. Csak számos gyűjtő gyakran keverte ezt a kifejezést a kétkezes *flammard* vagy *flambard* szavakkal, amelyek tényleg hullámos pengével készültek.

16. Kép: A granadai székesegyház kupoladíszé, olajágot, és hullámos pengéjű, „lángoló pалlost” tartó arkangyallal

Nem kizárt, hogy a reneszánsz korban divatba jövő hullámos penge, valójában nem praktikus, hanem szimbolikus formája miatt jöhetett divatba, miután alakja egy „lángoló kardra” emlékeztet, aminek képzete újra felerősödik ebben a korban. De az biztos, hogy a lángoló kardot kezében tartó angyal ábrázolásmódja a barokkot váltó klasszicizmusban kedvelt toposzá vált, különösen a szobrászatban. (16.kép)

Ha jól megfigyeljük az előző oldalon látható granadai klasszicista székesegyháznak az angyal-ábrázolását, itt is láthatjuk, hogy kezében a kard hullámos pengéjű, amolyan lángokból áll. Ez egyáltalán nem szokatlan, hiszen ebben a korban, szinte már kötelezővé váló toposz, hogy az angyalok fegyvere egy lángokból álló kard.

Alábbi vizsgálódásom középpontjában tehát az angyalok által is használt „tüzes kard” áll, és az az eszmetörténeti kutatás, hogy vajon hogyan nézhet ki az Ószövetségben említett legelső fegyver, amely a gonosz legyőzésének ez a közvetlen eszköze, az „Isten kardja”?

3.1. Az ősforrás: A Teremtés könyve

Az Ószövetség ma ismert változatát, vélhetően Kr.e. 400 tájékán, Ezdrás (más néven: Ezsdrás, Ezra, Ezdrás, héber: עזרא) Kr. e. 5. század - Kr. e. 4. század idején élt héber pap és történetíró), idejében rögzítették, és ez a változat terjedt el a Pentateuchus néven. Ennek legelső könyvében, a görög nyelven Genézis-nek nevezett Teremtés könyvének harmadik fejezetében fordul elő legelőször az a kifejezés, amit a görög közvetítéssel mi „kardként” fordítunk. Vessük össze a különböző nyelvű fordításokat a zsidó kánonban fennmaradt, a maszoréták⁴⁰ által ránk hagyományozott „eredeti” szöveggel⁴¹ (ami itt sajtószerűen balról jobbra írva olvasható):

וַיִּגְרַשׁ אֶת־הַקָּדָם וַיִּשְׂכֶּן מִקְדָּם לְגוֹ־עֵדֶן אֶת־הַפְּרִיִּים 3:24
וְאֵת לֶהֱט הַקָּדָם הַמְתֵּה־פֶקֶת לְשֹׁמֵר אֶת־דְּרֹךְ עַץ הַחַיִּים: 5

Majd jobbról balra átírva, kiejtés és szavak szerint, angol fordításban:

---

⁴⁰ A **maszoréták** megnevezése (**baalé hammeszóra**, héberül: בעלי המסורה) a héber **mászár** igéből származik, aminek a jelentése: *átad, hagyományoz*. A maszoréták zsidó szövegkritikusok ill. a maszóra tudósai voltak. Céljuk a Szentírás héber szövegének (beleértve a helyesírást, olvasást és értelmezést is) egységesítése és rögzítése volt, ők gondoskodtak arról, hogy az Ószövetség régi szövege megmaradjon, és ne romoljon. Ők vezették be a héber írás pontozással történő magánhangzó-jelölését. Körülbelül i. sz. 100-1000 között működtek. Kezdetben másolóknak, később pontozóknak is nevezték őket. A tibériási és a babilóniai hagyomány alapján két csoportba oszthatók. Különösen nagy tekintélye volt a ben Áser családnak Tibériásban. Hatásuk 1000 körül a córdobai kalifátuson keresztül Európára is kiterjedt, s főként a héber kiejtésben érvényesült. Maimonidész (*Mose ben Maimun*) közvetítésével Áron ben Móse ben Áron szövege lett a mérvadó. (Katolikus lexikon)

⁴¹ A bibliai szöveget és a fordításokat a <http://biblehub.com/interlinear/genesis/3-24.htm> oldal alapján közlöm.

◀ Genesis 3:24 ▶

Genesis 3 Interlinear

853 [e]	3742 [e]	853 [e]	5731 [e]	1588 [e]	6924 [e]	7931 [e]	120 [e]	853 [e]	1644 [e]
wə-’êṭ	hak-ke-ru-bîm,	’et-	’ê-ḡen	le-ḡan-	miq-qe-dem	way-yaš-kên	hā-’ā-dām;	’et-	way-ḡā-reš
וְאֵת	וְהַכְרֻבִּים	אֶת־	עֵדֶן	לְגַן־	מִקְדָּם	וַיִּשָׁן	אֶת־	הָאָדָם	וַיִּגְרֶשׁ
and	cherubim	-	of Eden	of the garden	at the east	and he placed	the man	-	and he drove out
Acc	Noun	Acc	Noun	Noun	Noun	Verb	Noun	Acc	Verb

2416 [e]	6086 [e]	1870 [e]	853 [e]	8104 [e]	2015 [e]	2719 [e]	3858 [e]	
s	ha-ḥay-yim.	’êṣ	de-reḡ	’et-	liš-mōr	ham-miṭ-hap-pe-keṭ,	ha-he-reḇ	la-hat
ס	חַיִּים:	עֵץ	דֶּרֶךְ	אֶת־	לִישׁׁר	הַמְתַּפְּסֶת	הַחֶרֶב	לְהַט
-	of life	to the tree	the way	-	to guard	which turned every way	sword	a flaming
	Adj	Noun	Noun	Acc	Verb	Verb	Noun	Noun

Görög fordításban:

3,24 και ἐξέβαλεν τὸν Ἀδὰμ καὶ κατώκισεν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς καὶ ἔταξεν τὰ χερουβίμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ζύλου τῆς ζωῆς

(Görög Septuaginta)

2532	1544	3588	*	2532	2733.1	1473	561	3588	
3:24	καὶ	εξέβαλε	τον	Ἀδὰμ	καὶ	κατώκισεν	αὐτόν	ἀπέναντι	του
	And	he cast out		Adam,	and	settled	him	before	the

3857	3588	5172	2532	5021	3588	5502	2532	3588	5394.1
παραδείσου	τῆς	τρυφῆς	καὶ	ἔταξε	τα	χερουβίμ	καὶ	τὴν	φλογίνην
paradise	of the	delicacy,	and	ordered	the	cherubim,	and	the	flaming

4501	3588	4762	5442	3588	3598	3588	3586	3588	2222
ρομφαίαν	τὴν	στρεφομένην	φυλάσσειν	τὴν	ὁδὸν	του	ξύλου	τῆς	ζωῆς
[² broadsword		¹ turning],	to guard	the	way	of the	tree		of life.

<< Genesis 3 >>

3,24 So he drove out the man; and he placed at the east of the garden of Eden the Cherubim, and the flame of a sword which turned every way, to keep the way of the tree of life.

(Amerikai standard)

3,24 És kiüzé az embert, és oda helyezteté az Éden kertjének keleti oldala felől a Kerúbokat és a villogó pallos lángját, hogy őrizzék az élet fájának útját.

(Károli Gáspár fordítása)

3,24 Amikor az embert elűzte, az éden kertjétől keletre odaállította a kerubokat és a fenyegető tüzes kardot, hogy őrizzék az élet fájához vezető utat.

(Szent István Társulat, „Új Magyar Biblia” 1996. kiadás, Dr. Gál Ferenc fordítása)

17. Kép: XII. századi, szicíliai Monreale székesegyház egyik mozaikja

A fenti szövegtöredék tükrében, egyszerűen filológiai eszközökkel, a szavak egyszerű nyelvészeti vizsgálatával is körbejárható a kérdés: milyen volt ez az Édenkertet őrző, bizonyos lángoló kard, amelyet a közhiedelem szerint egy angyal tartott a kezében?

Az eredeti maszoréta héber szövegben a **kardnak** fordított kifejezés, egy női főnév:

a kiejtés szerinti **kheh'-reb** (חֶרֶב) vagy

hivatalos átírásban **he-reb** (angolos átírásban **chereb**), ami a **kharab** igére vezethető vissza,

aminek jelentése a **támadni, lesújtani**.⁴² Feltűnő, hogy mind a héber eredeti szövegben, mind a szentesített görög ortodox szövegben a Septuagintában, és mindhárom modernkori fordításban, a „kard” nem mint a Kerubok⁴³ fegyvere, hanem mint önálló entitás jelenik meg! A legtöbb későbbi elterjedt ábrázolással szemben, Isten nem egyetlen angyalt állít az Édenkert őrzőjeként, hanem egy egész sereget, aminek többségét a Kerubok rendje teszi ki, akik feladatukként kapják, hogy kiűzzék az első emberpárt az Éden kertjéből. Az angyali seregen kívül állítatik oda egy egészen más entitás, aki maga a „kard”.

Az előző oldalon látható, viszonylag korai (XII. századi) Norman mozaik-ábrázolás, a Sziciliában található Monreale-i székesegyházból, még viszonylag pontosan tükrözi a görög szöveget, és a Kerubot és a „Kardot” két külön entitásként ábrázolja. Ezen a mozaikon az első emberpárt kiűző angyal kezében semmilyen fegyver nem látható, pusztá kézzel tessékeli kifelé Ádámot az Éden kapuján, míg a kapuőrző „Kard” egy Kerub alakját ölti magára, és

⁴² NAS Exhaustive Concordance of the Bible with Hebrew-Aramaic and Greek Dictionaries ; <http://biblehub.com/hebrew/2717c.htm>

⁴³ Az angyal és a Kerub kifejezések közti különbséget röviden az 55. oldalon tárgyalom.

kezében valóban egy rövid egykezes kardot látunk, ami nem lángol. Sokkal inkább maga *he-reb* a Kerub lángszerű, és csak a négy égtáj felé kiterjedő vörös szárnyak idézik csak a tüzet.

18. Kép: Az előző oldalon látható, XII. századi, szicíliai Monreale székesegyház mozaikjának részlete

Az Éden kertjének kapuját őrző *HE-REB* a leírás szerint két tulajdonsággal bír:

3.1.1. Az Isteni kard első tulajdonsága: lángoló

Lángoló vagy tüzes, ami a héber *lahat* szó (לַהֵט) fordítása, ami ebben a formában ezen az egyetlen helyen szerepel az Ószövetségben.⁴⁴ Összetett formában (*bə·la·hă·tê·hem* - בְּלַהֵטֵהֶם) pedig még egyetlen másik helyen, Mózes második könyvében, a Kivonulás (Exodus) könyvének 7,11-es részében található, ahol Mózes a saját botját kígyóvá változtatja, majd az egyiptomi varázslók ezt leutánozzák „titkos mesteriségükkel”.⁴⁵ És bár ezt senki nem meri kimondani vagy leírni, de ez a titkos mesteriség, azaz a varázslást jelenti a *lahat*. Ennek értelmében *he-reb* egyrészt szó szerint nem „lángoló” hanem **varázskard**, vagy „**fénykard**”. Mármint ha maradunk a *kard* kifejezésnél, ami erősen megkérdőjelezhető, mint azt alább kifejtem.

Az ortodox görög fordításban a *phlogizó* (φλογίζω) kifejezést találjuk, amely szó szerint azt jelenti *felgyújtani, lánggra lobbantani*, de átvitt értelemben a szenvedély lángjától fellángoló, kigyulladó, felgyújtó jelentéstartalommal bír. A pusztító szenvedély hevülete.⁴⁶ Ennek értelmében, véleményem szerint *he-reb* egy olyan entitás, amely valamilyen varázslatos szenvedélyt ébreszt bennünk egy belső átváltozásra, amely értelmezést, a Kard második tulajdonsága erősíti.

⁴⁴ Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon, Unabridged, Electronic Database; <http://biblehub.com/hebrew/3858.htm>

⁴⁵ „És előhívá a Fáraó is a bölcseket és varázslókat, és azok is, Egyiptom írástudói, úgy cselekedének az ő titkos mesteriségökkel.” (Károli Gáspár) ; „Erre a fáraó hívatta a tudósokat és varázslókat, s az egyiptomi varázslók ugyanazt a jelet mutatták tudományukkal.” (Szent István Társulat)

⁴⁶ THAYER'S GREEK LEXICON, Electronic Database; <http://biblehub.com/greek/5394.htm>

3.1.2. Az Isteni kard második tulajdonsága: fenyegető vagy villogó

He-reb második tulajdonságának magyar fordítása nagyon félrevezető. A magyar kortárs fordítás szerint ez egy „fenyegető tüzes kard”. Az eredeti héber és szöveg pontos elemzése alapján ez a leírás teljesen mást jelent. A héber kifejezés *la-haṭ ha-he-reb ham-miṭ-hap-pe-keṭ*, szövegrészt az angol fordítás úgy értelmezi, mint lángoló kardot, „mely minden irányba forog”. Ez véleményem szerint szintén totális félreértelmezés. Ugyanis a héber *ham-miṭ-hap-pe-keṭ* kifejezés a *haphak* (פָּהַק) szóra vezethető vissza, ami a *legyőz, fordul, változik, átváltozik, visszafordul, visszatér, fenekestül felfordul, feje tetejére áll, teljesen megváltozik* jelentéstartalmakat hordozza⁴⁷.

Ha megnézzük a görög Septuaginta szövegét: *φλογίνην ρομφαίαν την στρεφομένην*, akkor itt is azt látjuk, hogy a görög szó itt a „sztréfómenén” (*στρεφομένην*), ami a görög *sztréphó* szóra vezethető vissza, aminek elsődleges jelentése *változni, vagy irányt változtatni*, még szigorúbban a dinamikus, heves irányváltoztatás szava, a 180°-os fordulaté, amikor valaki a korábbi haladási irányhoz képest az ellenkező irányba megy tovább. Így átvitt értelemben később a *visszafordul, visszatér, megtér* kifejezést is ez a szó jelenti.⁴⁸ Jelentés tartalmát tekintve, olyan kontextusban használják, amely az önvizsgálattal, önismerettel áll kapcsolatban. Sőt mi érdekesebb az apo-sztréphó szó Máté evangéliumában sok helyen a *megtérítést*, más helyen (Máté 27:3) azt a *visszahozást, visszatérítést* jelöli, amikor Júdás ráeszmél arra, hogy áruló cselekedetén keresztül elkárhozott, és a vérdíjként szolgáló 30 ezüstöt „visszaadja” a megbízó Kajafásnak.⁴⁹ Ezzel a szó eredeti értelmében a bűntől is elfordul, és visszafordul az árulást megelőző, a bűntől még mentes, valódi önmagához.

---

⁴⁷ Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon, Unabridged, Electronic Database; <http://biblehub.com/hebrew/2015.htm>

⁴⁸ NAS Exhaustive Concordance of the Bible with Hebrew-Aramaic and Greek Dictionaries; <http://biblehub.com/greek/4762.htm>

⁴⁹ THAYER'S GREEK LEXICON, Electronic Database; <http://biblehub.com/greek/4762.htm>

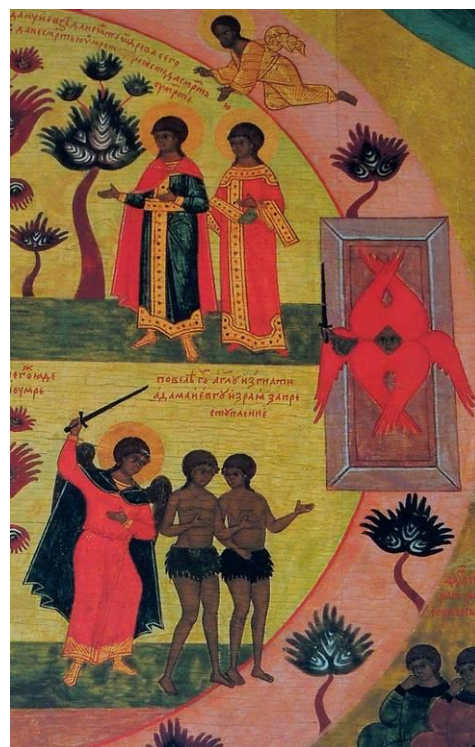

3.1.3. Micsoda vagy Kicsoda tehát az Éden kertjét őrző He-reb?

A szöveg elemzése alapján az a feltételezésem, hogy he-reb a Kerubokkal egyenrangú entitás, aki olyan varázserővel bír, ami lángra lobbantja a lelket, hogy az visszatérjen valódi önmagához. Elhagyja a bűn világát, és magára eszmélve visszatérjen Istenhez. Annyiban persze eszköz, hogy a bűnbeesett ember elől elzárva tartja a paradicsomi édenkertet – legalább is az új szövetség megkötéséig, ami a zsidóság szerint Ábrahámmal, a kereszténység szerint Jézussal köttetik Isten és ember között. A korai pravoszláv és görög ortodox ikonokon, még önálló lényként jelenik meg – lásd a jobb oldali ábrázolást, ahol az első emberpárt kiűző angyaltól függetlenül jelenik meg az Éden

kapuját őrző Kerubként -, később tulajdonságai és fordítási hibák sorozata miatt, önálló alakja már a kora-bizánci időszakban elhomályosul, és vélhetően a

koraközépkorra teljesen fel is oldódik magában a *kard* jelképében, ami a Bizáncot védő Mihály arkangyal kezébe kerül. (19. Kép)

19. Kép: Pravoszláv ikon részlete a paradicsomi kiűzetésről (1580) – a Solvychegodsk-i Angyali Üdvözlés katedrálisból

20. Kép: Ádám és Éva kiűzetése a paradicsomból. XII. századi mozaik ábrázolás a szicíliai Palermo, Norman-kori palotájának kápolnájából, a Capella Palatina-ból. (A mozaik 1143-ra készült el)

21. Kép: Ádám és Éva kiűzetése a Paradicsomból A XIV. sz-i Hague kódex 9r számú főlíansa. KB, 71 A 23. Paris, Fauvel Mester; c. 1320-1340

Míg az előző oldalon a baloldali korai ortodox, 12. századi Norman mozaikon (20. kép), *he-reb* még szerepel az Éden kapujának őrzőjeként, a kétszáz évvel később keletkezett, keresztény kódex illusztrációjáról (21. kép) már teljesen eltűnik, és alakját a lángoló kard jelképe veszi át, amit az angyal tart a kezében.

A történelmi távlatból a fenti két ikonikus ábrázolás azonban még egy érdekes részletre világít rá. Tudniillik, hogy mind a két angyal kezében, egykezes, de kétélű kardot tart. A bal oldali ábrázoláson a kard rövid és leginkább a görög xiphos-ra hasonlít, a jobboldali viszont már a klasszikus I.33. típusú. A rövid egykezes kardokat szemlélve, felvetődik a kérdés, hogy a görög fordítók mit is értettek a héber *he-reb* kifejezés alatt, milyen fegyverre gondoltak, amikor azt a saját Septuaginta fordításuknál a **rhomphaia** kifejezéssel helyettesítették, miután a rhomphaia típusú kardok egyáltalán nem így néztek ki.

3.2. A másodlagos ősforrás: A Septuaginta

Latinosan Septuaginta, magyarosan Szeptuaginta (rövidítése LXX, görögül *Ἡ Μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα*) a Héber Biblia görög nyelvű fordítása. Kr. e. 300 körül íródott, az egyiptomi Alexandria városában II. Ptolemaiosz fáraó uralkodása idején. A Septuaginta, az Ószövetség legrégebbi ismert görög fordítása. A latin nyelvű elnevezés jelentése „hetven” és arra utal – amint azt az Ariszteasz-levél alapján alexandriai Philóntól tudjuk –, hogy hetvenkét zsidó bölcs írta. A bölcsek a tizenkét zsidó törzs tagjai voltak, minden törzset hatan képviseltek a fordítás elkészítésekor. Egyes források szerint a 70 bölcs külön-külön készítette el a fordítását, ami az isteni sugallatnak köszönhetően végül egybeváogó lett. Talán éppen ezért a Septuaginta a zsidóság körében hosszú ideig igen nagy tekintélynek örvendett, így elterjedt Egyiptomon kívül is a görögül beszélő zsidó diaszpóra körében, és a hellenista zsidóság zsinagógáiban hivatalos Bibliaként használták, egészen a Kr.u. 2 századig.

Bizonyítható, hogy a zsidó közösségek, egészen a kereszténység elterjedéséig a Septuagintát használták a vallási rituálék során. A római uralom idején jelentősen csökkent a héber, mint beszélt nyelv használata a zsidók körében még Júdeában is, helyette sokan görög nyelvre és arámira tértek át. A kereszténység megjelenése (Kr. u. 1. század) után azonban a zsidó közösségek a görög nyelvű Ószövetséget elvetik – első helyen a fordítási hibák miatt – és a rabbik megalkotják a kanonikus Héber Bibliát. Különösen Rabbi Akiba iskolája, amely a zsidóság szellemi világát a Kr. u. 2. századtól kezdve alapvetően meghatározta, nem elégedett

meg a Biblia értelemszerű fordításával, hanem a héber szöveg legkisebb elemeihez is magyarázatokot fűzött.

Ezzel együtt az Újszövetség írói szórványos esetektől eltekintve a Septuaginta alapján idézik az Ószövetséget. És bár a fordítás nagy hibáira már Órigenész rámutat rá a Hexapla (= hatsoros) című művében, a görög fordítás, az egész latin Biblia fordítását évszázadokra meghatározza, így az Ószövetség eseményeit taglaló középkori hiedelemrendszer és ez által a keresztény ikonikus művészet alapjai is ez alapján alakulnak ki.

3.2.1. *He-reb, mint „kard”*

A Septuaginta fordításában a *he-reb* (כֶּרֶב) szó helyén a görög **rhomphaia** (ῥομφαία) szó szerepel, ami a Kr.e. harmadik században egyértelműen egy trák hosszú pengéjű kardot, vagy egészen pontosan egy lándzsa vagy gerely típust jelentett.⁵⁰ A görög szó hordozza a *vág* és *szúr* kifejezéseket, valamint az *uralkodás*, *dominancia* és *végzet* jelentéstartalmakat is. Nikodémusz apokrif evangéliumában Michael arkangyal fegyvereként jelenik meg, akit egyértelműen az Éden kert őrzőjével azonosít. Más apokrif források, így a Kr.u.1 században keletkezett Mózes Apokalipszise vagy más néven Ádám és Éva élete néven ismert zsidó eredetűnek vélt, de mégis kopt nyelven fennmaradt szentirat, ezt az arkangyalt Uriel-el azonosítja, aki Ádámot és fiát, Ábelt a halála után a harmadik mennyországban temeti el.⁵¹ Akár Michael, akár Uriel az arkangyal, aki az isteni Kerubot, *he-reb*-et irányítja, a görög fordításban, már mint eszköz, a hatalom és igazság lándzsája jelenik meg.⁵²

---

⁵⁰ THAYER'S GREEK LEXICON, Electronic Database; <http://biblehub.com/greek/4501.htm>

⁵¹ A „Mózes apokalipszisének” nevezett apokrif szentirat, ami Ádám és Éva kiűzetésének történetét meséli el angol nyelven itt olvasható egészében: <http://www.ccel.org/c/charles/otpseudepig/apcmose.htm>

⁵² A katolikus lexikon szerint a Bibliában a Kard szó egyszerűen bármilyen vágó és szűrő fegyver, ami a bronzkortól általánosan elterjedt. „A héber *chereb* (kheh'·rev) (כֶּרֶב), a g. *makhaira* (μαχαίρα), *rhomphaia* (ῥομφαία) kardot és tört egyaránt jelent. Általában a fegyver nagysága volt az irányadó az elnevezésben: a nagyobbat kardnak, a kisebbet, esetleg vékonyabbat, törnek nevezték. Az egyenestől az enyhén hajlítottnál át a sarló alakúig sokféle változatuk volt. Saulnak és fegyverhordozójának hosszú egyenes (1Sám 31,4k), Éhudnak rövid (Bír 3,16) kardja volt. Gyakran két éle volt (Bír 3,16; Péld 5,4; Zsid 4,12). Hüvelyben (1Sám 17,51; 2Sám 20,8), az övre függesztve, bal oldalon hordták (1Sám 17,39), a balkezese pedig jobb oldalukon (Bír 3,15k). Ritkán a vadászat eszközeként is szerepel (1Móz 27,40). Elítéltek kivégzésére is használták (ApCsel 12,2). A B-ban nem csak emberek, hanem mennyei lények, angyalok, sőt a Szentháromság fegyvereként is előfordul (1Móz 3,24; 4Móz 22,23; Józ 5,13; Zsolt 7,13; Jel 1,16; 19,15,21; Ézs 49,2; Ef 6,17). Jelképezi a háborút, harcot, lelki háborúságot (Mt 10,34; Lk 22,36; Jel 6,4), a világi hatalmat (Róm 13,4), a hazug, kétszínű beszédet (Zsolt 55,22; 57,5), Isten Igéjét (Zsid 4,12; Jel 2,16), haragját, ítéletét, bosszúállását (5Móz 32,41; Jer 9,16; 24,10; 25,29; Ez 14,21; Jel 19,21). S ha majd a kardokból kapákat kovácsolnak, akkor beköszönt az örök béke (Ézs 2,4).”

3.2.2 Miért nem „kard” a Rhomphaia?

Véleményem szerint: amikor a Kr.e. harmadik században az Ószövetség görög fordítása elkészült, a korabeli zsidó hittudósok vélhetően meglehetősen szűkös nyelvi eszköztárral rendelkeztek ahhoz, hogy pontosan fordítsák le az egyes fegyvereket, miután a hadászatban nem voltak járatosak. Éppen ezért, ha a fordítók a ḥe-reḇ szó alatt egy fegyvert értettek, akkor a fegyver nagysága, és használati módja volt az irányadó az általuk választott elnevezésben. Az ókori görög nyelvben rengeteg szó jelölhet „kardot”, de a Bibliában ezek közül csak három görög szó szerepel, mind egészen eltérő gyakorisággal, és teljesen eltérő értelemben.

A Septuaginta fordítói, mint arról az első fejezetben írtam, nem veszik át a Homérosz által használt *xiphos* szót, mikor a ḥe-reḇ szót fordítják görögre, pedig jelentéstartalmát tekintve ez az, aminek jelentése szó szerint hordozza a fény vagy láng szót (*phos*). A Septuaginta által használt három közismert görög szó, amivel az Ószövetség írásaiban helyettesíthették a *kard* kifejezést a következő:

1. Makhaira (μαχαίρα)

22. Kép: ókori görög replika kardok, a Mükénéi múzeumból, az eredetik az athéni régészeti Múzeumban láthatók

Ez egy lapos tőryszerű vágó és szúrófegyver, amit a görögök már a mükénéi időszaktól fogva használtak. A fenti képen, a legalsó mükénéi kard a **makhaira**. Ez 29 helyen fordul elő a Bibliában,⁵³ rendszerint mint gyilkoló eszköz, az emberek közti erőszak nyílt kifejeződése.

⁵³ A Bibliában legtöbbször használt kifejezés a kardra, de visszatérő módon „törként” is fordítják. http://biblehub.com/greek/strongs_3162.htm

2. Kopis (κοπίς)

23. Kép: ókori görög eredeti bronz kopis-ok, a Kr.e. V-IV. századból, a Metropolitan Museum-ból.

Ez egy hajlított pengéjű vágófegyver, amit egyetlen egy helyen említenek az egész Bibliában, mint a királyok lemészárlásának eszközét.⁵⁴ Az egyiptomi eredetű *khopesh* (ḫpš), sarló végű kardjának ókori görög változata.

3. Rhomphaia (ῥομφαία)

A Septuaginta fordításában, a ḫe-reḫ szót, tehát a görög *rhomphaia* szóval helyettesítik, és ez a szó mindössze hét másik helyen szerepel a Bibliában, a Teremtés könyvén kívül, ahol, mint láttuk a *rhomphaia* szó, a későbbi értelmezések szerint, a Michael vagy Uriel névre keresztelt arkangyal mellett megjelenő másik entitást jelöli, akit a korai ábrázolások láng-szerű Kerub formájában ábrázolnak. A *rhomphaia* szó mindössze egyszer fordul elő Lukács evangéliumában, és hat másik helyen csak és kizárólag János Jelenések könyvében.⁵⁵ Ez a szóhasználat, minden alkalommal egy speciális mozdulatra utal, amit csak az ilyen jellegű kardokkal lehetett megtenni.

---

⁵⁴ Zsidóknak írt levél 7.1 „a királyok *legyőzése* után hazatérő Ábrahámnak, és megáldotta.” A *legyőzés* szó itt a görög *kopis*, amelynek jelentéstartalma *lemészárol*. http://biblehub.com/greek/strongs_2871.htm

⁵⁵ http://biblehub.com/greek/romphaian_4501.htm

Ezt a mozdulatot, – amelynek az átvitt, spirituális értelme lesz későbbi használatában a mérvadó –, a különleges enyhén ívelt konkáv pengéje, és hosszú, lándzsaszerű mérete teszi lehetővé. Ez a mozdulat az *apokalüptó* (ἀποκαλύπτω), ami átvitt értelemben a *felfed, rávilágít, leleplez* jelentéstartalmakat hordozza majd. Ennek a szónak az eredete egy kardvívó technikában, egy mesterfogásban keresendő, ami lehetővé tette, hogy egész önálló csapatok szerveződjenek e köré a fegyver köré. Ha részletesen megvizsgáljuk milyen is volt ez a fegyver, pontosan feltárhatjuk mi volt ez a mozzanat.

24. Kép: Trák rhomphaia a Kr.e. III. sz.-ból, amit Parvomai régióban, Plovdiv közelében találtak

A fenti képen egy trák eredetű, eredeti rhomphaia-t látunk, ami kimondottan lándzsaszerű szúrófegyver. Ez nagyon hasonlít a dákok által használt, és a rómaiak által *falx* névre keresztelt hosszú nyelű, görbe pengéjű kardhoz, amit sok másodlagos forrás egyszerűen kiegyenesített kaszaként értelmez. Mindkét fegyver származási helyének a Duna mentén élő barbár népek vidékét teszik. Létezett egykezes, rövidebb, fél méteres változat is, de a trák rhomphaia eredetileg egy kétkezes lándzsa, amelynek átlagos mérete 90 cm körül lehetett, ami a római légióban egységesített rövid, egykezes *gladius*-nak nevezett kardhoz képest szokatlanul hosszú volt. A trák rhomphaia csak enyhén volt ívelt, mint a fenti, eredeti fegyvert ábrázoló fotón is látható. Majdnem teljesen egyenes volt, szemben a dákok által használt falx-al, aminek a pengéje ívelt volt (lásd a lenti képen). De mindkét fegyvernél a görbe ív belső, konkáv felét élezték meg, ami nagyobb vágó-erőt biztosított a hosszú, lándzsaszerű kardoknak.

25. Kép: ókori kétkezes dák falx rekonstrukciós rajza, Trajánusz császár győzedelmi oszlopának ábrázolása alapján

Akár az eredeti trák rhomphaia-t, akár a dák kétkezes falx-ot vesszük alapul, mindkét fegyverre igaz, hogy a belső, konkáv éle volt kifenne, ami hatalmas vágóerőt adott a fegyvernek, mint a sarlók vagy kaszák esetében. (Az egykezes rhomphaia-t mint fegyvert, sok szempontból a jatagánok elődjeként is felfoghatjuk.) A kétkezes változat olyan erőkart biztosított, hogy a feljegyzések szerint a kardhegy képes volt átütni a római sisakot, és a penge maga átvágni a pajzsokat, és átszúrni a római páncélt. A görbe véggel el lehetett rántani a pajzsokat vagy a görbe pengének köszönhetően a pajzs mögé benyúlva meg lehetett vágni vele a kezeket vagy a láb részeket.

26. Kép: Dák harcosok kétkezes falxokkal harcolnak az Adamclisi csatában (Traianus császár Kr. u. 109-ben épült diadalemlékművéről (Triopaeum Traiani)

A rómaiak Dacia elleni hadjárata alatt, pontosan ez a fegyver miatt erősítették meg fegyverzetüket, és készítettek fém kézvédőket, és vaspánttal erősített sisakot, pajzsot. A fegyvert először a görög városok védelmében harcoló trák csapatok fegyvereként írták le, majd később az egykezes változatok feltűnnek, sokszor már a VIII. századi korai bizánci helyőrség elit alakulatának, a Varég gárdának (a *Τάγμα των Βαράγγων*, *Tagma tōn Varángōn*) fegyvereként is. Külön érdekesség, hogy egyes források szerint Szent István is Varég gárdistákból szervezte saját testőrségét, és bizonyított tény, hogy a Kr.u. 11. században „magyar” vitézek is szolgáltak a bizánci császár gárdájában.

27. Kép: Dák harcosok kétkezes falxokkal/rhomphaia-kkal harcolnak az Adamclisi csatában, Trajánusz császár Kr. u. 109-ben épült diadalemlékművéről (Triopaeum Traiani Metope XVII-XVIII.)

Történelmi források szerint, az megint csak bizonyos, hogy mind a görög városállamok, később pedig maguk a rómaiak is, külön *rhomphaioforoi*-nak nevezett (jelentése rhomphaia-t hordozó) csapatot is használt seregében, akik bizonyíthatóan trák/dák vagy északi zsoldosok voltak.⁵⁶ Hatékonyságuk miatt hamar alkalmazást találtak a bizánci császár udvarában, és a hellenizációs folyamatok tükrében az eredeti trákok lassan teljesen beolvadtak Bizánci népességbe, amit ők Michael arkangyal városának tartottak.

28. Kép: Bizánci hadvezér freskója Koszovóból

A bizánci rhomphaia a 11. századra teljesen lerövidül, egykezes hosszúkarddá változik, mint az a bal oldali bizánci hadvezért ábrázoló freskó képén látható. Több forrás mai is úgy utal a bizánci rhomphaia-ra, mint ívelt pengéjű egykezes szablyára, de ez pontatlan, miután a közép és késő bizánci korra, mind a *spathion* (*σπαθίον*)-nak nevezett egyenes egykezes kardot, mind az ívelt pengéjű *paramérion* (*παραμήριον*) szablyát is rhomphaie-nek nevezték (többes számban). *Periklis Deligiannis: The Byzantine (Eastern Roman) Rhomphaia* című rövid tanulmányában azt bizonyítja, hogy a kifejezés bizonyíthatóan már a bizánci korban, archaizmus, és a rhomphaia elnevezés, a kard formájától teljesen függetlenül, annak kizárólag spirituális aspektusára utal.

⁵⁶ PERIKLIS DELIGIANNIS: *The Byzantine (Eastern Roman) Rhomphaia*
https://www.academia.edu/20297102/THE_BYZANTINE_EASTERN_ROMAN_RHOMPHAIA

Tanulmányában rámutat, hogy a bizánciak hadászati gyűjtőfogalomként minden lándzsát vagy-lándzsaszerű, továbbá egy és kétkezes hosszúkardot is ezzel a szóval illeltek, amennyiben annak használója „**az isteni igazság és ítélkezés büntető eszközeként** használta a bűnösök felett, rendszerint angyalok kezében”.⁵⁷ A bizánci freskókon az angyalok kezében tartott rhomphaia átváltozása jól megfigyelhető a lándzsaszerű hosszú jogaroknak nevezett pálcáktól, az ívelt, majd egyenes hosszúkardokig. A rhomphaia tehát bármilyen formát ölthet, valójában egy minőséget takar, egy szándékot, amit az eredeti fegyver használatának egy sajátos mozdulata fejez ki legjobban, az *apokalüptó* (ἀποκαλύπτω).

3.3. A rhomphaia titkos mozdulata

29. Kép: Dák harcosok kétkezes falxokkal/rhomphaia-kkal harcolnak az Adamclisi csatában, Trajánusz császár Kr. u. 109-ben épült diadalemlékművéről (Triopaeum Traiani) – a damaszkuszi Appolodorosznak tulajdonított ábrázoláson.⁵⁸

⁵⁷ „In the ecclesiastical texts especially, the word *rhomphaia* symbolizes the divine and fair punishment of the unjust and the sinful, a punishment that is usually manifested by the actions of angels. Considering that the angels are depicted in icons and iconographies in churches very often as swordsmen – and never bearing ancient rhomphaiae – we have another indirect testimony on the evolution of the rhomphaia from a spearoid (spear-like) weapon to a long sword. This long sword could be a *spathion* (σπαθίον) which is the straight one, or a *paramerion* (παραμήριον) which is the slightly curved sword (saber).” Periklis Deligiannis u.o.

⁵⁸ CONRAD CICHORIUS: *Die Reliefs der Traianssäule*, Zweiter Tafelband: "Die Reliefs des Zweiten Dakischen Krieges", Tafeln 58-113, Kiadó: Georg Reimer, Berlin 1900

Arra, hogy miként is használták a rhomphaia-t, fentebb olvashattunk rövid leírást, római katonai forrásokból. A rhomphaia-t vélhetően arra használták, hogy a pajzsok mögé messziről betörjenek, és annak ívelt pengéjét kihasználva a pajzsokat kifordítsák a tartó kézből, megsebezve azt. Mindezt a használati módot erősíteni látszik, az a tény, hogy ezzel a szóval fordítják Lukács evangéliumában a Simeon Énekének nevezett 2,35-ös versben azt a fegyvert, amely feltárja szív titkos gondolatait. A görög fordítás még egy érdekes szóval párosítva használja itt a rhomphaia szót, ez pedig az *apokalüptó* (az *apó*, "elvenni" és *kalýptō* „elrejtteni” szavakból):

30. Kép: Szent Mihály és a felszabadított lélek. Angelos Akotantos, XVII századi krétai ikonfestő alkotása.

“καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται **ῥομφαία**, ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί.”

„...így szólt anyjához Máriához: Ez sokak romlására és sokak feltámadására lesz Izraelben, jel lesz, amelynek ellene mondanak – a te lelkedet is **tőr** járja át -, hogy sokaknak **kiderüljenek** titkos gondolatai.” (Szent István Társulat)

„Sőt a te lelkedet is **általhatja az éles tőr**; hogy sok szív gondolatai **nyilvánvalókká** legyenek.” (Károli Gáspár)

Az *apokalüptó* szó visszautal arra a kardvívó technikára, mellyel az elrejtett, vagy védett területekre a rhomphaia-val be lehetett szűrni vagy vágni. Ez titkos mozdulat itt ezen a helyen mégis eszkatológikus értelmű, hiszen a szóhasználat egészen pontosan utal vissza az Ószövetség egyetlen helyére, a Teremtés könyvére ahol a rhomphaia korábban szerepel, ahol láttuk, hogy a *ḥe-reḥ* héber szóval jelölt tüzes kardot fordítják így. Miután Lukács evangéliumában Simeon egyértelműen kinyilatkoztatja, hogy színe előtt a Megváltó jelenik meg, képletesen ugyan annak a Jel-nek nevezi, mint az Édent őrző Kerubot, aki a lélekben oly hevületet okoz, hogy az visszatér önmagához, eredeti bűntelen állapotába. Feltárja, napvilágra hozza azt, ami ezidáig rejtve volt. Ezért nyugodtan mondhatjuk, hogy a Simeonnak megjelenő Jézus, szemében maga a „kard”, aki leleplezi, és feltárja a bennünk lakó belső bűntelen forrást, akivel párbeszédbe elegyedhetünk. A görög szövegben ugyanis a gondolat kifejezés (*dialogosmoi*), egyben ezt is jelenti. A bizánci ikonográfiában a bűnösöket legyőző Michael arkangyalt gyakran ábrázolják a tiszta lelkek megmentőjeként kezében rhomphaia-val, mint

az itt látható képen. A bűnös szenvedélyektől megszabaduló ember legyőzetik, csak hogy felszabaduljon a benne rejtő igaz lélek. A lelki felszabadítás és egyben a jogos uralom, így a „hatalom és a dicsőség” eszköze később eszköze a rhomphaia a „kard”.

Utal erre a transzcendens hatalomra, és a jogos ítélethozatalra az a mód, ahogy János Jelenéseinek könyvében a pergamoni egyháznak címzett levél elején a rhomphaia-ra, hivatkozik 2,12: „*A pergamoni egyház angyalának ezt írta: Ezt mondja, aki a kétélű hegyes kardot* (ἔχων τὴν **ῥομφαίαν** τὴν δίστομον) *tartja: Tudom hol lakozol ; ott ahol a sátán trónja áll.*” De itt is, a rhomphaia szó inkább arra utal, hogy olyan személy beszél, aki lélekben megszabadult a bűnök terhetől, visszafordult az igaz forráshoz és így számára feltárult az igazság. Pontosán úgy fordíthatnánk: „Ezt mondja, aki az **igazsághoz megtért.**”

Arra pedig, hogy a rhomphaia kifejezés, az Istennel folytatott titkos belső párbeszéd jelképe is, ami az igazságos beszédben és jogos ítélkezésben nyilvánul meg, pontosan utal, az összes többi előfordulási hely, János Jelenésekről című fejezetében. Ami mint mondtuk a Teremtés könyvét és Lukács evangéliumát leszámítva az egyetlen olyan fejezet, amiben a rhomphaia kifejezés szerepel. Ha megértjük, hogy ez a szó valójában szigorú értelemben nem „kard”-ot, hanem isten ítéletét és jogos büntetését jelenti, valamint az **igaz, és a igazságot ismerő beszédet**, máris értelmet nyernek azok a képtelen félrefordítások⁵⁹ mint:

„*Jobbjában hét csillagot tartott, szájából kétélű hegyes kard tört elő, arca pedig olyan volt, mint a teljes fényében ragyogó nap.*” (Szent István Társulat) János Jelenésekről 1,16 A bevezető látomás utolsó sora. – a görög szöveg: στόματος αὐτοῦ **ῥομφαία** δίστομος ὀξεῖα

„*Tarts hát bünbánatot! Mert ha nem, késedelem nélkül odamegyek és harcba szállok veletek, számnak kardjával!*” (Szent István Társulat) János Jelenésekről 2,16 Levél a pergamoni egyháznak – a görög szöveg: ἐν τῇ **ῥομφαίᾳ** τοῦ στόματος

„*Szájából éles kard tört elő, hogy lesújtson a nemzetekre. Vasvesszővel kormányozza majd őket, és tapossa a mindenható Isten haragja tüzes borának sajtóját. Öltözetén a csipő körül ez a név volt felírva: Királyok Királya és Urak Ura.*” János Jelenésekről 19,15-16 – Az Ige a fehér lovon – a görög szöveg: αὐτοῦ ἐκπορεύεται **ῥομφαία** ὀξεῖα ἵνα

---

⁵⁹ Az összes fordítást a Szent István Társulat 1996-os Új magyar Bibliájából közlöm. A „félrefordítás” személyes véleményem, nem a hivatalos álláspont.

„A többi a Lovas **kardja ölte meg, a mely a szájából tört elő.** És az összes madár jóllakott a húsból.” János Jelenésekről 19,21 – Az Ellenség leverése – a görög szöveg: ἐν τῇ **ρόμφαίᾳ** τοῦ καθημένου

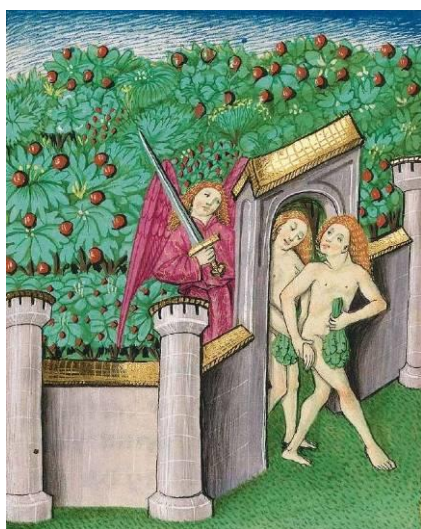
Az egyetlen hely, ahol a rhomphaia kifejezés, mint kard némileg elhelyezhető a következő:

„Amikor feltörte a negyedik pecsétet, hallottam, hogy a negyedik élőlény szólt: Gyere elő! Erre fakó lovat láttam, a Halál ült rajta, nyomában az alvilág. Hatalmat kapott a föld negyedrésze fölött, hogy **karddal, éhínséggel, halállal és fenevadakkal pusztítsák az életet.**”

János Jelenésekről 6,8 A hétpecsétetes könyv fejezetben, A negyedik pecsét feltörése – a görög szöveg: ἀποκτεῖναι ἐν **ρόμφαίᾳ** καὶ ἐν

De ezen a helyen is teljesen érthető, ha a rhomphaia kifejezést inkább a jogos isteni ítélettel, és az **igazság kinyilatkoztatásával, kimondásával** helyettesítjük. Ezzel az utolsó idézettel pedig le is fedtük az összes előfordulási helyet, ahol a Bibliában ez a görög szó szerepel.

3.4. A Lángoló Kard képzetének utóélete

31. Kép: A XV. századi, Augsburgi Furtmeyr Biblia ábrázolása Ádám és Éva kiűtéséről a Paradicsomból (1470)

Mint korábban említettük, az Újszövetség szerzői a Septuaginta fordítását vették alapul, amikor az Ószövetség mítoszait és képi világát megalkották. Ez a képi világ lett azután, mind az ókori, mind a kora-középkori keresztény ikonográfia alapja. És noha a kora-bizánci ábrázolásokon még viszonylag pontosan tükröződnek a görög nyelvű fordítás képei, azok tényleges jelentéstartalmával. De minél jobban távolodunk időben a közvetlen szövegforrásoktól, annál szigorúbban és egyre merevebb formában értelmezik

a szentírásnak tekintett Bibliát, és szó szerint veszik az egyes képeket. Így alakulhatnak át a középkori angeológia tanait követve, az Ószövetség képei is.

Kerubból Angyal

Míg az Ószövetség Teremtés könyvének szerzője, az első emberpár kiűzetésének mítoszában Kerubokról és az isteni „varázskard”-ról, vagy „fénykardról” (he-reb) beszél, addig a középkori ábrázolásokon, mint ezen az Augsburg-i 1470-es Furtmeyr Biblián, a mennyek kapujában már csak egyetlen angyal áll a karddal. Számos bibliaelemző mutatott rá erre a hatalmas alakváltozásra, mint ami az eredeti szövegtől teljesen eltér.

Az angyalok mind a zsidó, a zoroasztriánus (perzsa), valamint a keresztény és az iszlám hitvilágban szerepelnek, de előzményeik a jóval korábbi pogány hitekben is megtalálható. A Biblia szerint az angyalok szolgáló szellemi lények, akiket Isten arra teremtett, hogy az ő akaratának engedelmeskedjenek. Az Úr angyalainak feladata: Isten dicsérete és imádata, parancsolatainak végrehajtása, isteni üzenetek továbbítása, hívő emberek szolgálata és védelme. Legfőbb feladatuk, hogy közreműködnek Isten megváltástervének megvalósításában, azzal, hogy hirdetik megváltás ígértét, és folyamatosan részt vesznek a gonosz erők elleni harcban Isten népének oldalán.

A Biblia szerint az angyalok teremtett, de a jövőt tekintve örökké létező, megsemmisíthetetlen, természetfölötti, szellemi lények (Lukács 20,36), akik Istenhez és az emberekhez hasonlóan személyiséggel, vagyis intelligenciával, a beszédre való képességgel, érzelmekkel, akarattal és öntudattal rendelkeznek; szellemi testük van, képesek testben megjelenni a földi világon, és így részt venni a földi eseményekben. Az angyalokkal foglalkozó keresztény teológiai diszciplína, az *angelológia* szerint az angyaloknak nincs nemük, a zsidó hagyomány viszont hímneműeknek tartja őket.

A Bibliában az angyalok Isten küldöttei. Dániel próféta látomásaiban a számuk megszámlálhatatlan (Dániel 7,10), Lukács evangéliuma szerint seregük végtelen (Lukács 2,13) A Biblia szerint az angyalok Isten teremtményei, de semmiféle megkülönböztetett tiszteletet nem igényelnek. Péter apostol második levele szerint, az angyalok azonban erejükre és hatalmukra nézve magasabb rendűek az embernél. (2 Péter 2,10-11) Az *angyal* héber és arám megnevezése malách (מַלְאָכִים), (magyarosan még maleach), amely magyar nyelven hírnököt, hírvivőt, követet, küldöttet jelent. Ez a szó összesen 213 alkalommal fordul elő az Ószövetségben (pl. angyalok jelennek meg Ábrahám előtt, hogy fia születését megjövendöljék, akárcsak Lótnál, hogy kimentsék Szodomából.) Az Újszövetség szerint,

Gábrriel arkangyal hozza Máriának az örömhírt, hogy méhében az Isten gyermekét hordozza, a világmegváltó Jézus születésekor is angyalok jelennek meg a pásztoroknak, hogy hírül adják a születését, és Józsefnek is álmában, egy angyal jelenti, hogy menekülniük kell Betlehemből. Az angyal szó görögül aggelosz (αγγελος = hírnök), latinul *angelus*, ugyanezzel a jelentéstartalommal.

Az angyalok rendszerint az emberek számára láthatatlan szellemi lények, de Biblia ugyanakkor rengeteg olyan eseményről számol be, amikor kiléptek ebből az elrejtettségéből, és valamilyen formában megmutatkoztak embereknek. Ezt hívjuk epifániának, *megjelenés*-nek vagy *felbukkanás*-nak. Ez többféleképpen történhet: megmutathatja magát az angyal abban a szellemi dicsőségben és erőben, amely valóságosan sajátja; vagy kiüresítheti magát ebből, és egészen

32. Kép: Ortodox görög „angyalábrázolás”. Kerub két Szeráffal a XI. század derekáról egy bizánci freskón

összetéveszhető módon emberként is megjelenhet. Mégis legáltalánosabb megjelenési formája a heves szél, a mennydörgés, vagy a lángoló tűz, és a villám. Az Úr, az Ószövetség szerint „*Angyalaikat szelekké teszi, és szolgálait tűz lángjává.*” (Zsid 1,7)⁶⁰ A Bevezetőben írottakban láttuk, hogy az égi eredetű „Isten Kardjának” is, pontosan ugyan ezek az attribútumai.

Milyenek a Kerubok?

Terjedelmi korlátok miatt, itt már csak röviden említjük meg, hogy az Ószövetség által említett Kerubok (כְּרֻבִים), akik kiűzik az első emberpárt az Édenkertből, etimológiailag az Asszír *kirubu* (= *šēdu*)-ra vezethetők vissza, akit emberfejű, szárnyas bikaként ábrázoltak. A *Kerubok Sámuel könyve* szerint egyrészt Isten „hátasállatai”, szállítóeszközei, a viharok és szelek urai, valamint trónjának őrzői. Pontos leírásukat Ezékiel látomása adja, és sokszor ezt az ábrázolásmódot tükrözik a kora bizánci ábrázolások is, noha teljesen következetlenül keverednek az egyes angyali rendek ismertetőjegyei, mint ezen a szicíliai kápolna kupolájának díszítésén, a Cefalù-i „Mennybemenetel katedrálisban”.

⁶⁰ Ez Károli Gáspár fordítása. az Új magyar Biblia fordítása: „*Angyalaival úgy rendelkezik, mint a széllel, szolgálival, mint a tüzes villámokkal.*” Érdekes megjegyezni, hogy hasonló passzus szerepel a Zsoltárok könyvének 104,4 versében: „*A felhőket fogatként használod. a szelek szárnyán szállsz tova. A szeleket követté teszed, a haragos villámot szolgálóddá.*” a fordításokat a Szent István Társulat 1996-os Új magyar Bibliájából közlöm

33. Kép: A Cefalú-i norman „Mennymenetai kápolna” egyik mozaik freskója, Szicíliában (Kr.u. 1131.)

A görög felirat szerint, itt *szent szeráfokat* látunk, de kezükben ugyanúgy jogarpálcákat látunk, ami az ortodox ikonográfiában csak az angyalok fegyvere. Szárnyaikat szemek borítják, pedig ezek csak a Kerubok attribútuma, viszont csak egyetlen emberarcuk van, ami valóban a Szeráfok jellemzője.

34. Kép: A XII. századi, Norman „Mennymenetai kápolna” angyal ábrázolása (Cefalú, Szicília, Kr.u. 1131.)

A Keruboknak Ezékiel látomásában négy arcuk van, de nyolc szárnyuk a világ négy égtájának irányában, ami minden tekintetben megkülönbözteti őket az alattuk szolgáló angyaloktól, akiket mindig szárnyas emberalakban ábrázolnak már a bizánciak is. Hagyományos ikonográfiai ábrázolásukban sem a Keruboknak, sem a Szeráfoknak nincs fegyvere, pláne nem „kardja”. A szeráfok az istenhez

A baloldali mozaikon az is szembe tűnhet, hogy az angyalok kezében a fegyver, ebben a korban még egyáltalán nem a kard, hanem

pálca vagy bot. Az említett szicíliai katedrálisban az angyalokat módszeresen ezzel az eszközzel ábrázolják, mint itt balra, ami Jákob angyalát ábrázolja. A pálca olyan, mint amelyet az egyiptomi főpapok, vagy éppen Mózes hordott magánál, és amit (a Kivonulás 7,11 részét idézve) a *lahat* segítségével kígyóvá változtatott. Mint láthattuk, ugyan ez a *lahat* szó (לָהַט) az Édenkert bejáratát őrző „kard” (הֶרֶב) „lángoló” tulajdonsága.

A pálca, mint szakrális fegyver, egészen jelenkorunkig fennmarad, az uralkodás jelképeként, és mint *jogar* kerül a királyok kezébe, a koronázási jelképek mellé. A középkori lovagkirályok uralmi eszközei között persze ott találjuk majd a kardot (és helyenként a lándzsát) is, de a hatalom és dicsőség jelképe továbbra is a jogar-pálca marad, a kard a jogosság és az ítélkezés szimbóluma lesz.

35. Kép: Albrecht Dürer: Az apokalipszis négy bosszúálló angyala (részlet). (c. Kr.u. 1498) Kezükben jól látható a kétkezes hosszú kard.

36. Kép: Luca Giordano: Szt. Mihály angyal (részlet). (c. Kr.u. 1660)

Ezzel együtt a Kr.u. 11. századra a kard, és különösen a lovagok által használt hosszúkard, mint szimbolikus fegyver teljesen háttérbe szorítja a pálcát (és a lándzsát), és az angyalok fegyvere is a kard lesz. A 15. század végén Albrecht Dürernél a halál angyalai már kétkezes hosszúkarddal osztják az isteni ítéletet, és alig telik el egy újabb százhatvan év, hogy a Mihály arkangyal kezébe tett kard lánggra kapjon, mint Luca Giordano 1660 körül készült barokk oltárképén, mely a bécsi szépművészeti múzeumban látható...

4. Összefoglalás

Dolgozatomban egy rövid eszmetörténeti sétát tehattünk a körül a téma körül, hogy hogyan nyer teret egy univerzális archetoposz, a lángoló isteni kard toposza, egy olyan vallási kontextusban, ahol annak szövegszerű előzménye nincs. Érdekes rámutatni, hogyan alakulhat ki egy központi vallástörténeti jelkép egy téves vagy pontatlan fordítás hatására, amely megfelelő táptalajává válik egy sokkal ősbibliai vallási képzet befogadásának. Kialakulásának körülményeitől függetlenül, és azoktól teljesen elkülönülve a „lángoló kard”, amit az égi angyalok és különösen Mihály arkangyal tart a kezében, mint keresztény szimbólum, a középkori gondolkodás és főleg a lovagkor számára, sokkal fontosabb egyetemes jelképpé válik. Olyan üzenetet hordoz, ami mai napig érvényes.

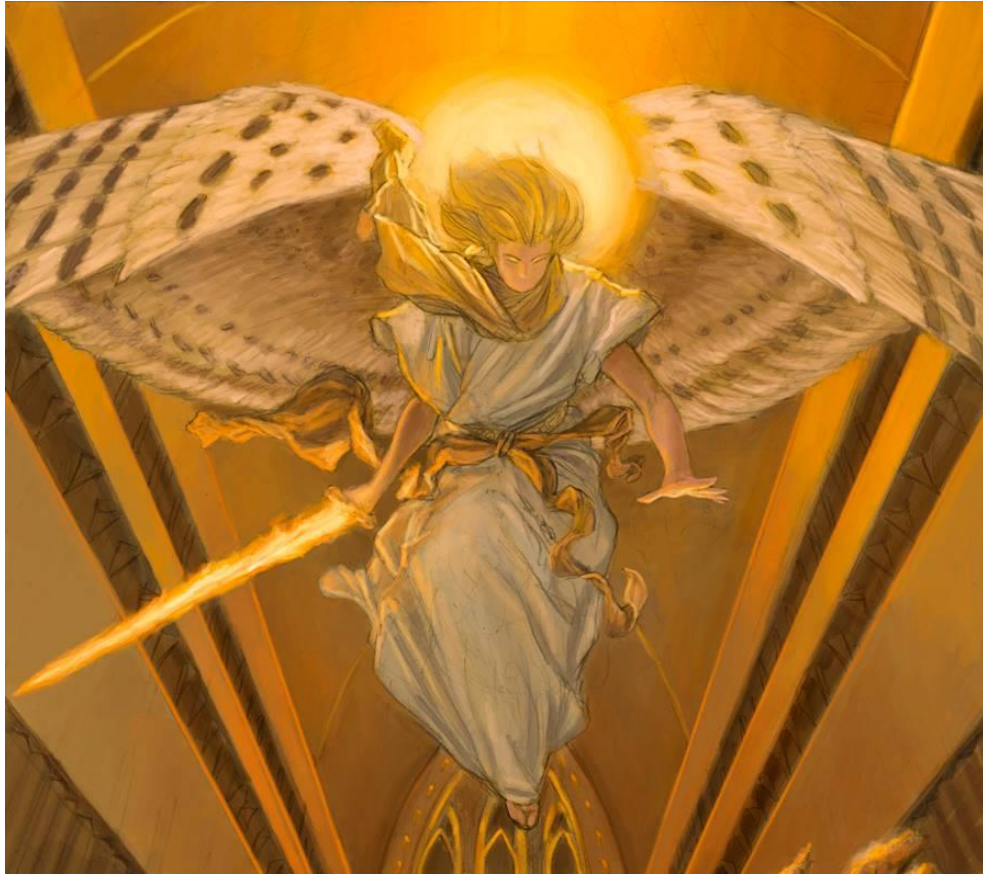

37. Kép: Ádám és Éva kiűzetése a Paradicsomból. XII. századi angol ábrázolás a Lincoln Katedrális keleti üvegablakának egyik kazettájában. 1855-ben készült

Továbbá rendkívül érdekesnek találom, hogy a „kard”, mint jelkép, eszme- és kultúrtörténeti jelentőségét nem mint praktikus örökérvényű fegyver vívta ki, hanem pont ennek a téves fordításnak köszönhetően, az évszázadok alatt olyan mélyebb jelentéstartalommal ruházódott fel, amely évezredekre meghatározta szerepét a közméltóságok és jogok adományozásánál, a hatalomgyakorlásnál, és minden olyan egyéb formában is, amely még a mai modern civil társadalmakban is megkülönböztető szimbólummá teszi.

Annak ellenére, hogy vallástörténeti és filológiai eszközökkel bizonyítható, hogy az eszmetörténetileg bibliai forráshoz kötött jelkép egyetlen eleme sem igazolható, azaz az eredeti Ószövetségben **nem szerepel sem lángoló kard, sem angyal**, mint univerzális archetoposz, mégis beköltözött az európai köztudat mélyebb rétegeibe, ami a mai napig hat.

38. Kép: XXI-sz-i, kortárs ábrázolás a lángoló kardot tartó őrzőangyalról, aki az ábrázolás szerint, a hívó embert megvédi attól, hogy bűn útjára lépjen, azzal, hogy Ádám és Évához hasonlóan a helytelen viselkedés útjában áll⁶¹. (Drew Baker alkotása, Kr. u. 2010)

A lángoló kardot tartó angyal, egyetemesen a megváltás, és a bűntől való megtisztító hatalom jelképe, így páros jelképként a keresztény kontextusban a Hatalom és a Dicsőség, amelynek trónján időzik az Úr. A megtérés, a gonosz legyőzése és a büntelen élethez való visszatérés cselekedeteit, mind tartalmazza maga a kard, mint jelkép, ami konkrétan visszavezethető az Ószövetséget görög nyelvre fordítók választására, akik a trák eredetű **rhomphaia** szóval igyekeztek mindezt egyetlen szóban visszaadni. Így válik érdekes módon eszkatológiai fogalommá és jelképpé egy konkrét fegyver, **a kard** maga.

Tarr Bence László

---

⁶¹ <https://www.fromhispresence.com/radical-prayer-5-angel-with-a-flaming-sword/>; Drew Baker képének forrása: <https://www.deviantart.com/artpox/art/Avenging-Angel-Albrecht-161353253>

Felhasznált irodalom

Hivatkozások és lábjegyzetek:

- BURNES, CHARLES: *"Papal Gifts to Scottish Monarchs: The Golden Rose and the Blessed Sword"*. Innes Review. Edinburgh University, 1969
- CICHORIUS, CONRAD: *Die Reliefs der Traianssäule, Zweiter Tafelband: "Die Reliefs des Zweiten Dakischen Krieges"*, Tafeln 58-113, Kiadó: Georg Reimer, Berlin 1900
- DANTE, ALIGHIERI: Az Isteni Szinjáték. 456. old.; Magyar Helikon, Budapest 1965.
- DAVIES, FRANCO: *The Practical and Symbolic Dimensions of Edged Weapons for the Hospitallers, in Particular Swords, 1530-1798*; 83. oldal Department of History, Faculty of Arts, University of Malta. 2014
- DELIGIANNIS, PERIKLIS: *The Byzantine (Eastern Roman) Rhomphaia*, from https://www.academia.edu/20297102/THE_BYZANTINE_EASTERN_ROMAN_ROMHPHAI
- DEÁK, VIKTÓRIA HEDVIG (fordító): *Carmen ad Rotbertum regem francorum c. művében. (A laikusok szerepe a középkori egyházban)* in Vigília 2003/2. szám
- DUMÉZIL, GEORGES: Mítosz és eposz. 208. old.; Gondolat kiadó, Budapest 1986
- EPPERLEIN SIEGFRIED: *Nagy Károly*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1982
- GROTKAMP-SCHEPERS, BARBARA: *The Sword in my Hand*, In *The Sword – Form and Thought* ; Deutches Klingensmuseum Solingen 2015; 10-11. oldal
- HEGER, CHRISTOPH in: Markus Groß and Karl-Heinz Ohlig (szerk.), *Schlaglichter: Die beiden ersten islamischen Jahrhunderte*, angol-német nyelvű magánkiadás, kiadó: Schiler, H; 286. old. 2008
- IPLYI, ARNOLD: Magyar Mythologia. 507. old.; (Heckenast 1854). Európa kiadó, Budapest 1987
- JOHNSON, PETER: *Xiphos*, In *The Sword – Form and Thought* ; Deutches Klingensmuseum Solingen 2015
- JOHNSON, PETER: *The Knight, Sword and Shield*, In *The Sword – Form and Thought*, Deutches Klingensmuseum Solingen 2015
- KALMÁR, JÁNOS (DR.): *II. Ulászló pápai díszkardja 1509-ből*, 5. oldal. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1958
- KÁLLAY, ISTVÁN: A pogány magyarok vallása. In DIÓSZEGI VILMOS (szerk.). *Az ősi magyar hitvilág. (72-139.)*. Gondolat kiadó, Budapest 1978
- LULL, RAMON: Az lovagi rend könyve - Első Könyv. 27. oldal (A fordítás William Caxton: *Ordre of Chyvalry or Knyghthode c. XV. századi angol ősnymtatványa nyomán készült. British Library IA.55071. ; Fordította, a bevezetőt, a tanulmányokat és a jegyzeteket írta: Dr. Pávay Tibor) Kiadás: Pávaton Lovagkorász Műhely, Debrecen, 2014*
- MALORY, THOMAS (SIR): *Tales of King Arthur*. Book Club Associates; 1st edition, 1980
Az eredeti kiadványt, a *Le Morte d'Arthur*-t (aminek Sir Thomas Malory a „*The Hoole Book of Kyng Arthur and of His Noble Knyghtes of The Rounde Table*” címet adta), William Caxton jelentette meg, és 1485-ben került kiadásra

PÁVAY, TIBOR Dr.: *Lovagi kultúra, lovagi kéziratok* 126-132 o. In: Petercsák Tivadar (szerk.): *Tudomány és hagyományörzés* 123-145. o. (Dobó István Vármúzeum, Eger, 2008)

SCAGLIONE, ALDO: *Knights at Court*, University of California Press, 1992

SZABÓ GERGELY VALENTÍN: *A középkori neveltetés kialakulása – AE Scholler 3 dolgozat*, 2014

SZEMADÁM GYÖRGY: *Kard*, In: *Jelképtár*. Helikon kiadó 2000; 108. oldal.

WINKLER, GUSZTÁV: *A hadviselés művészete*, Tinta Könyvkiadó, 1999

Másodlagos irodalom:

BOURDAS, ALEX: *Chivalry: According to Ramon Lull* in FARRELL KEITH (szerk.): *Encased in Steel – Anthology I. – Part I: Chivalry and Christian Values*, Fallen Rook Publishing, Glasgow, 2015

BOURDAS, ALEX: *Chivalry: According to Geoffroi de Chamy* in FARRELL KEITH (szerk.): *Encased in Steel – Anthology I. – Part I: Chivalry and Christian Values*, Fallen Rook Publishing, Glasgow, 2015

CAMPBELL, JOSEPH: *Az Ezerarcú Hős*, Édesvíz Kiadó, Budapest 2010

DAMYANOV, MARGARIT: *An Early Hellenistic Xiphos from Apollonia Pontica* in *Archeologica Bulgarica*, XIX, 3. 23-36. oldal, 2015
<https://www.academia.edu/21940534>

DAVIDSON, HILDA ELIS: *The Sword in Anglo-Saxon England*, The Boydell Press, Woodbridge, reprinted in 1994 (First Edition 1962)

ELIADE, MIRCEA: *Vallási Eszmék és Hiedelmek története I-III.*, Osiris Kiadó 2006

ELIADE, MIRCEA: *A Szent és a Profán*, Európa Könyvkiadó, 2009

FARELL, KEITH & BOURDAS, ALEX: *German Longsword Study Guide*, Fallen Rook Publishing, Glasgow, 2013

FFOULKES, CHARLES: *Armour & Weapons*, Oxford at the Calendron Press 1909, reprint: Topbooks 2013

FRAZER, JAMES: *Az Aranyág*, Osiris Kiadó, 1998

PAUNOV, EVGENI I.: *Rhomphaea: A New Thracian Sword from the Western Rhodopes (Southwest Bulgaria)*, Bulgarian Academy of Sciences – Institute of Archeology with Museum, Veliko Tarnovo, 2005
<https://www.academia.edu/510184/>

PEIRCE, IAN G.: *Swords of the Viking Age*, The Boydell Press, Woodbridge, 2002

HAGEDORN, DIERK és WALCZAK, BARTLOMIEJ (ford). *Gladiatoria – New Haven – MS U860. F46 1450.* ; VS-BOOKS, Torsten Verhülsdonk, Herne 2015

HUTTON, ALFRED: *Old Swordplay – Techniques of the Great Masters*, London H Grevel & Co., London 1892, reprint: Caravas Press 2015

KERR, BEN: *He who Takes Up the Sword Will Perish by the Sword: Justification for Christian Violence* in FARRELL KEITH (szerk.): *Encased in Steel – Anthology I. – Part I: Chivalry and Christian Values*, Fallen Rook Publishing, Glasgow, 2015

- MEYER, JOACHIM: *The Art of Combat (A German Arts Treatise of 1570)*, (FORGENG, JEFFREY L. fordításában) Frontline Books, London 2017
- MEYER, JOACHIM: *The Art of Sword Combat (A 1568 German Treatise on swordmanship)*, (FORGENG, JEFFREY L. fordításában) Frontline Books, London 2016
- NIKOLOPULOS, VANGELIS: *Mykenaiko xiphos apo tin Voreia Euboia* in Argonautis, Papers presented to Prof. Chr. Doumas, Athens, 2003 (632-639. oldal)
<https://www.academia.edu/1473326>
- OAKESHOTT, EWART: *Records of the Medieval Sword* , The Lutterworth Press, 1980
 reprinted by The Boydell Press, Woodbridge 2012
- OAKESHOTT, EWART: *European Weapons and Armor*, The Boydell Press, Woodbridge 1991
- STRIDE, CHRIS: *An Introduction to he Art&Science of Johannes Lichtenauer's Medieval German Longsword Grades 1&2*, Wyvern Media Ltd. 2012
- TALLHOFFER, HANS: *Medieval Combat – A Fifteenth-Century Manual of Swordfighting and Close-Quarter Combat*, (RECTOR, MARK fordításában), Frontline Books, Barnsley, 2014
- THIBAUT, GERARD: *The Academy of the Sword* (GREER, JOHN MICHAEL fordításában), Aeon Books, London 2017
- WEBBER, CHRISTOPHER: *Odysian arms, equipment and tactics* in NIKOLOVA, L. (szerk.) *Early symbolic Systems for Communication in SouthEast Europe – 45. fejezet* (529-551.old.)
https://www.academia.edu/738235/Odysian_arms_equipment_and_tactics
- WILKINSON, HUGO et ali (szerk.): *Weapon - A visual History of Arms and Armour* Penguin Random House in association with Royal Armouries, (DK) Dorling Kindersley, London 2016.